

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่การที่จะให้หมดไปโดยที่ไม่ได้มีโอกาสศึกษา หรือพยายามเก็บรักษาสืบต่อกันไว้เป็นสิ่งที่ไม่น่าจะถูกต้องนัก เพราะนับว่าวัฒนธรรมเมืองซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งที่รับอิทธิพลมาจากต่างประเทศก็จะแผ่กระจายมาสู่วัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งจะมีผลทำให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงขึ้น ชาวบ้านในชนบทก็จะรับเอาสิ่งที่แปลกใหม่เข้ามา โดยปล่อยปละละเลย (สมชัย พัวพันวัฒนา. 2531:14)

ในพื้นที่ ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จ. นครสวรรค์ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในเรื่องของการทอเสื่อหวายมานาน แต่จากการสัมภาษณ์ของ คุณป้าแจ่ม เชตนุต ชาวบ้านชุมชนบ้านเกาะหงษ์ (14 กันยายน 2547) ปัจจุบันนี้มีการทอเสื่อหวายน้อยลง คงจะหมดวาระรุ่นนี้เพราะไม่มีลูกหลานมาสืบทอดต่อ ในการทอเสื่อหวายแต่ละครั้งจะต้องมีลูกค้าสั่งจองเป็นครั้งคราวไป ซึ่งขณะนี้ผู้ที่ทอเสื่อหวายเหลืออยู่ไม่ถึง 10 คน และคนรุ่นใหม่ไม่สนใจที่จะสืบสานต่อ จะไปทำงานในลักษณะอื่นๆ ซึ่ง ทีมงานวิจัยได้เห็นความสำคัญของงานเสื่อหวาย ที่ยังมีจุดที่สามารถจะนำไปพัฒนาได้ ถ้าได้มีการทำอย่างถูกต้องและเป็นระบบ จะเป็นการสร้างงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นการนำเอาวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น มาทำให้เกิดคุณค่าขึ้น และการนำเอาวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาแปรรูปใช้สอยย่อมเป็นการผลิตที่มีต้นทุนต่ำ เพราะไม่ต้องมีการขนส่ง ไม่เสียค่าขนส่งมาก และการแปรรูปวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น โดยใช้แรงงานคนในท้องถิ่นเอง เพื่อสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นด้วย ย่อมมีคุณค่าทางเศรษฐกิจโดยรอบด้าน ซึ่งนับเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (2545-2549) เน้นเรื่องการกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่นที่จะอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมจากท้องถิ่น ชุมชน และประชาชนอย่างจริงจัง ตลอดจนการจัดการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ให้เหมาะสมกับศักยภาพ ที่ได้เปรียบของพื้นที่ และเสริมสร้างสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันให้ก้าวตามโลกในยุคไร้พรมแดนต่อไปและที่สำคัญที่สุดคือเป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นแนวทางในการพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพ และยั่งยืน

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ เป็นสถาบันอุดมศึกษา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น มีองค์การด้านการวิจัย และบริการวิชาการแก่ชุมชน มีหลักสูตรที่เปิดสอนหลายสาขา มีทำเลที่ตั้งในท้องถิ่น คณาจารย์ และนักศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในท้องถิ่นจึงมีศักยภาพพร้อมที่จะทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาธุรกิจชุมชนกลุ่มเฟอร์นิเจอร์หวาย ชุมชนบ้านเกาะหงษ์ ดังนั้นการวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาธุรกิจชุมชนแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มหัตถกรรมเครื่องหวาย บ้านเกาะหงษ์ ต.ตะเคียนเลื่อน อ.เมือง จ.นครสวรรค์” จะเป็นรากฐานในการพัฒนา แบบองค์รวม เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และดำเนินชีวิตตามแนวทางทฤษฎีเศรษฐกิจแบบพอเพียงได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนางานหัตถกรรมเครื่องหวายแบบมีส่วนร่วมของ ชุมชนบ้านเกาะหงษ์ ต.ตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ คณะวิจัยจะลงพื้นที่ศึกษาร่วมกับชุมชนและท้องถิ่นและใช้ประกอบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของนักศึกษา เพื่อให้ นักศึกษาศึกษาค้นคว้า ทดลอง หาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะส่งผลให้นักศึกษาเรียนรู้และคุ้นเคยกับระบบการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนกลุ่มเฟอร์นิเจอร์หวาย ซึ่งเป็นพื้นที่การวิจัย อันจะส่งผลให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาศักยภาพพื้นฐานการดำเนินธุรกิจของชุมชนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวาย ชุมชนบ้านเกาะหงษ์ ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
2. เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวายโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม ชุมชนบ้านเกาะหงษ์ ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
3. เพื่อสรุปผลจากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนาธุรกิจชุมชน ทั้งในแง่ผลลัพธ์และผลกระทบ

คำถามของการวิจัย

สภาพปัญหาการประสานความร่วมมือ ในการรวมกลุ่มกันดำเนินธุรกิจระหว่างประชาชนด้วยกันเอง การประสานความร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับผู้ร่วมค้า และการประสานความร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับหน่วยงานราชการ ของกลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องหวาย ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมืองฯ จังหวัดนครสวรรค์เดิมเป็นอย่างไร และรูปแบบที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร

ขอบเขตการวิจัยด้านพื้นที่

บ้านเกาะหงษ์ ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

วิธีการดำเนินงานวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย ใช้การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผสมผสานเข้าด้วยกัน การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ตีความข้อมูล พัฒนาปรับปรุงแผนงานในการปฏิบัติงานดังกล่าวแล้ว ชาวบ้านต้องร่วมคิด ร่วมกระทำควบคู่กับนักวิจัย และนักวิจัยก็ต้องยอมรับความคิดเห็นของชาวบ้าน ภายใต้กรอบความคิดที่ตกลงร่วมกัน ในประเด็นสภาพปัญหาและแนวทางความร่วมมือในการดำเนินธุรกิจของประชาชน การประสานความร่วมมือกันของประชาชน ผู้ร่วมค้า และหน่วยงานราชการของกลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องหวาย ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ระยะที่ 1 ระยะเตรียมการ และประเมินสถานะพื้นฐานบริบทชุมชน

- สำรวจสภาพพื้นฐานทั่วไปของชุมชน และที่มาของการดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องหวาย ของชุมชน
- จัดประชุมวางแผนร่วมชุมชนและนักวิจัย ตลอดจนถึงบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้องในด้านกระบวนการพัฒนาของกลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องหวาย รวมทั้งการสรุปปัญหาอุปสรรคและถอดบทเรียน/ประสบการณ์ร่วมกัน
- เรียนรู้ร่วมกับชุมชนให้เห็นความจำเป็นและประโยชน์ของการพัฒนาระบบต่าง ๆ แบบมีส่วนร่วมไปสู่การพัฒนาในแนวทางเดียวกัน
- การเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ

ระยะที่ 2 ระยะจัดทำแผนการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวาย

- ประชุมปฏิบัติการ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้างสรรค์กับชุมชน และแนวทางในการแก้ไขปัญหา
- ศึกษาตัวอย่างกลุ่มเครื่องจักสานที่ประสบผลสำเร็จ
- พัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวายในรูปแบบต่าง ๆ
- พัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพร่วมกับชุมชน

ระยะที่ 3 ระยะใช้ระบบและปรับปรุงให้เหมาะสม

- เรียนรู้การใช้และปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวายร่วมกับชุมชน
- ทดลองปฏิบัติตามแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวายของกลุ่ม
- ติดตามผลการดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวายของกลุ่ม
- ประชุมปฏิบัติการร่วมกับพันธมิตรชุมชนเพื่อติดตามผลและปรับวิธีการพัฒนารวมทั้งปรับปรุงกิจกรรม

ระยะที่ 4 ระยะสรุปผลการดำเนินงาน

- จัดเวทีกลุ่มผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวายสรุปผลการดำเนินงาน
- สรุปบทเรียนการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวาย
- เขียนรายงานการวิจัยและเผยแพร่

วิธีการเก็บข้อมูล

ประกอบด้วยวิธีการต่อไปนี้

1. การสัมภาษณ์ (Interview) การสัมภาษณ์เน้นแบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) แต่มีจุดมุ่งหมาย มีเค้าโครงในการสัมภาษณ์ อาจสัมภาษณ์แบบไม่จำกัดคำตอบแบบเจาะจงเฉพาะเรื่องแบบผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2. การสังเกต (Observation) ใช้ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แต่เนื่องจากเป็นงานวิจัยเพื่อการพัฒนาให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย โดยการให้ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้น ๆ ผลที่ได้จากงานวิจัยต้องทดลองใช้เพื่อปรับปรุงแก้ไขแล้วขยายเครือข่ายสู่พื้นที่อื่น ๆ

3. แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสอบถามทั้งปลายปิด ปลายเปิดอาจนำมาใช้ประกอบบ้างเพื่อประเมินผล การพัฒนารุรกิจชุมชนของกลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา เพื่อทำข้อสรุปหาวิธีการแก้ไขต่อไป

4. เอกสาร (Documentary) เอกสารที่ศึกษา ส่วนมากเป็นเอกสารชั้นรอง เช่น วารสาร หนังสือพิมพ์ ตำรา และอาจใช้เอกสารชั้นต้นบ้างถ้ามีหลักฐาน

5. แหล่งข้อมูล แบ่งออกเป็น แหล่งข้อมูลบุคคล แหล่งข้อมูลเอกสาร

6. แหล่งข้อมูล เช่น ชาวบ้านทั่วไป นักธุรกิจหรือข้าราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

7. แหล่งข้อมูลเอกสาร เช่น หอสมุด สถานที่ราชการ หน่วยธุรกิจเอกชน องค์การบริหารส่วนตำบล
8. วิธีการประมวลผล / สังเคราะห์ข้อมูล
9. รวบรวมจัดหมวดหมู่เข้าสู่กรอบประเด็นต่าง ๆ
10. มีการสรุปพูดคุยกันในหมู่ผู้ทำวิจัยและการพัฒนา

คำนิยามศัพท์

1. กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นกระบวนการขั้นตอนของการวางแผนร่วมกัน และปฏิบัติงานตามแผนดังกล่าว รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินผลโครงการ และนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหา เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
2. ธุรกิจชุมชน หมายถึง เป็นความร่วมมือระหว่างองค์กรเอกชน รัฐ ชุมชน เพื่อทำกิจกรรมให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นการรวมกลุ่มโดยชุมชนเพื่อประโยชน์ที่ยั่งยืน โดยใช้ภูมิปัญญาของชุมชนในการดำเนินธุรกิจร่วมกัน เพื่อสร้างความมั่นคงและพึ่งพิงตัวเองโดยมีสมาชิกร่วมมือร่วมใจกันผลักดันให้พัฒนามุ่งสู่ทิศทางใหม่เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมทั้งยังเป็นหลักคิดหนึ่งจะพัฒนาชุมชนไปสู่ “ สังคมชุมชนแห่งการเรียนรู้ ” ซึ่งอำนาจการบริหารปกครองเป็นของชุมชนอย่างแท้จริง
3. กลุ่มหรือเครือข่าย หมายถึง การที่สมาชิกแต่ละคนต่างมีความต้องการของตนเองแต่ความต้องการเหล่านั้นจะไม่สามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากสมาชิกต่างคนต่างอยู่ความจำกันี้ทำให้เกิดการรวมตัวกันบนฐานของผลประโยชน์ร่วมที่มากเพียงพอจะดึงดูดให้รวมเป็นเครือข่าย การรวมเป็นเครือข่ายจึงต้องตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่มีร่วมกันซึ่งผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและผลประโยชน์ที่ไม่ใช่ตัวเงินด้วย อาทิ เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับโอกาสในความก้าวหน้า ความสุขความพึงพอใจ
4. ผู้ร่วมค้า หมายถึง บุคคล หรือนิติบุคคล ผู้มาร่วมทำการค้ากับชุมชน โดยทั่วไปจะมาดำเนินการในส่วนการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ และทำการตลาดให้ด้วยในขณะเดียวกัน
5. หน่วยงานราชการ หมายถึง องค์กรที่สังกัดส่วนราชการจากกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ซึ่งมาดำเนินการตามจุดประสงค์หลักขององค์กร เช่น พัฒนาชุมชนจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด กรม

ส่งเสริมอุตสาหกรรม กรมการศึกษานอกโรงเรียน สถาบันราชภัฏนครสวรรค์ วิทยาลัยอาชีวศึกษานครสวรรค์ ฯลฯ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ที่ชุมชนได้รับ

1. ได้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภายนอกและภายในชุมชน
2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวายของชุมชนบ้านเกาะหงษ์ เป็นส่วนที่ทำให้ชุมชนรวมถึงเยาวชนได้เห็นคุณค่าของศิลปหัตถกรรมเครื่องหวายที่ยังคงอยู่กับชุมชน
3. ได้องค์ความรู้ใหม่ๆ ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และชุมชนได้วิธีการเรียนรู้ในการพัฒนาแบบยั่งยืน

ประโยชน์ที่สถานศึกษาได้รับ

1. ทราบถึงสภาพปัญหาและได้รูปแบบการประสานความร่วมมือระหว่างประชาชนด้วยตนเอง การประสานความร่วมมือกันระหว่างประชาชนกับผู้ร่วมค้า และหน่วยงานราชการในส่วนการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์
2. ได้รูปแบบผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวาย ชุมชนบ้านเกาะหงษ์ ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
3. ทราบถึงผลจากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนาธุรกิจชุมชนให้เกิดการรวมกลุ่มได้
4. เป็นกระบวนการวิจัยที่จะทำให้ นักวิจัยซึ่งเป็นอาจารย์ของสถาบันราชภัฏนครสวรรค์ นักศึกษาตลอดจนชาวบ้านมีทักษะกระบวนการเรียนรู้ชุมชนอย่างเป็นระบบและสามารถนำองค์ความรู้ไปปรับปรุงการประกอบอาชีพ การทำงานตลอดจนการเรียนการสอนได้

ประโยชน์ที่ประเทศชาติได้รับ

1. ได้พัฒนาองค์ความรู้ในด้านการพัฒนารูปแบบและกระบวนการผลิตเป็นการสืบสานงานศิลปหัตถกรรมให้คงอยู่
2. ได้สร้างรากฐานการพัฒนาประเทศในระดับท้องถิ่นที่เข้มแข็งเกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพึ่งตนเองของชุมชน
3. สร้างรูปแบบอาชีพที่เป็นภูมิปัญญาที่ควรดูแลรักษาให้เป็นมรดกต่อรุ่นลูกหลานและทำให้เกิดหลักการตามแนวทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ทีมงานวิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี ต่างๆ เพื่อสร้างองค์ความรู้สำคัญ และเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และยั่งยืนต่อไป ได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ความหมายของงานหัตถกรรม เครื่องจักสาน และหวาย

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปรัชญาของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบต่างๆ เพื่อประโยชน์ใช้สอยและเป็นการเพิ่มมูลค่า

แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของชุมชน

กรอบการวิเคราะห์การมีส่วนร่วม

ทฤษฎีระบบ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของงานหัตถกรรม เครื่องจักสาน และหวาย

ความหมายและลักษณะของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

จากการค้นคว้าข้อมูล ผู้ศึกษาพบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายและลักษณะของงานหัตถกรรมพื้นบ้านไว้คล้าย ๆ กันดังนี้

พรชัย สุจิตต์ และสุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2529 เล่ม 10:4051) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับหัตถกรรมว่า หัตถกรรม หมายถึง งานที่ใช้ฝีมือในการดัดแปลงวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาเป็นเครื่องมือเครื่องใช้สอย ที่ใช้ในชีวิตประจำวันหรือโอกาสพิเศษภายในครัวเรือนและสังคม กระบวนการดัดแปลงวัตถุดิบหรือจะเรียกว่าเทคโนโลยีของหัตถกรรมนั้น ส่วนมากจะเป็นประเภทใช้แรงมือทำ เป็นงานที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือชาวบ้าน สร้างด้วยมือและกรรมวิธีการทำด้วยความชำนาญที่ได้จากการพัฒนาฝีมือที่ต่อเนื่องมานาน

วนิดา ลาวณิชย์ทักษิณ (2523:37) กล่าวว่า หัตถกรรมพื้นบ้าน คือ สิ่งประดิษฐ์ด้วยมือของมนุษย์ในท้องถิ่นพื้นบ้าน จากวัสดุธรรมชาติและสะท้อนออกมาด้วยความชำนาญในทางสร้างสรรค์

ที่ได้รับจากสภาพธรรมชาติและสังคมความเป็นอยู่ สิ่งประดิษฐ์ชิ้นมานั้นเพื่อประโยชน์ใช้สอย มีความงาม ความง่าย พอที่คนธรรมดาสามัญมีความเข้าใจและชื่นชมได้

วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน (2522:8-9) กล่าวว่า หัตถกรรมหมายถึง งานช่างฝีมือที่เป็นไปตามรูปแบบประเพณีที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น การประดิษฐ์ การสร้างสรรค์ เป็นไปตามเทคนิค และรูปแบบที่ถ่ายทอดในครัวเรือนโดยตรงจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ผลงานและสิ่งประดิษฐ์ใช้สำหรับคนทั่วไปและผู้ผลิตควรเป็นคนเดียวกันตั้งแต่ต้นจนจบ

สมชัย พัวพันพัฒนา (2531:5) กล่าวว่า หัตถกรรม หมายถึง การสร้างสรรค์สิ่งของเครื่องใช้ ด้วยมือของชาวบ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ มีค่าในด้านประโยชน์ใช้สอย มีความประณีตงดงาม สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุป หัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง งานฝีมือของชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ โดยอาศัยวิถีจากธรรมชาติ มีความงาม ความง่าย และมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ อีกทั้งสะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหรือชุมชนนั้นได้เป็นอย่างดี

ประเภทของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

จากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพความแตกต่างของชุมชน ตลอดจนการตั้งถิ่นฐานและสืบทอดงานหัตถกรรมพื้นบ้านจากบรรพบุรุษ มีส่วนทำให้การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน ด้วยเหตุนี้จึงได้แบ่งประเภทของงานหัตถกรรมไว้คล้าย ๆ กัน ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2534:26-27) ได้จำแนกหัตถกรรมพื้นบ้านออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

1. แบ่งตามลักษณะการใช้ โดยถือเอาประโยชน์ของการใช้สอยจากงานศิลปหัตถกรรมเป็นหลักสำคัญในการแบ่ง ซึ่งจำแนกได้หลายอย่าง ดังนี้

1.1 ศิลปหัตถกรรมที่ใช้เป็นพาหนะทั้งทางบกและทางน้ำ ได้แก่ เกวียน เรือชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

1.2 ศิลปหัตถกรรมที่ใช้ในการทำไร่ ทำนา ได้แก่ ไถ คราด แอก กระบอม กระพ้อมใส่ข้าว กระบุง ตะกร้า เป็นต้น

1.3 ศิลปหัตถกรรมซึ่งเป็นเครื่องมือจับสัตว์ ส่วนมากเป็นเครื่องมือจักสาน ได้แก่ แห อวน ลอบ ไซ เป็นต้น

1.4 ศิลปหัตถกรรมซึ่งใช้สอยเป็นประจำ ได้แก่ เครื่องหุงต้มในครัวเรือน เครื่องใช้ภายในบ้าน เช่น เครื่องถ้วยชาม เครื่องทองเหลือง เข็มหมาก สำหรับข้าว เป็นต้น

1.5 ศิลปหัตถกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับกำกับการพักผ่อนหย่อนใจ ได้แก่ เครื่องดนตรีต่าง ๆ เช่น เป็ กลอง ทับ ซอ และหมากลูก สกา เป็นต้น

1.6 ศิลปหัตถกรรมที่เกี่ยวกับพิธีทางศาสนาและการศึกษาเล่าเรียน ได้แก่ ภาพพระ บด ภาพชาดก ธรรมมาสน์ สมุดข่อย บุษบกพนมพระ บุษบกตั้งอัฐิผู้ตาย เป็นต้น

1.7 ศิลปหัตถกรรมที่เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้แก่ การทอผ้า ทอเสื่อ ทำ เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

2. แบ่งตามประเภทตามวัสดุที่นำมาใช้ผลิต การแบ่งประเภทตามลักษณะนี้ถือเอาวัสดุที่นำมาใช้ผลิตเป็นหลักสำคัญในการแบ่ง จำแนกออกได้หลายอย่าง ดังนี้

2.1 เครื่องหนัง ได้แก่ หนังวัว หนังควาย หนังงู เป็นต้น

2.2 เครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ ภาชนะชนิดต่างๆที่ทำด้วยดินแล้วนำไปเคลือบหรือเผา

2.3 เครื่องไม้ ได้แก่ เครื่องใช้สอยต่างๆ ที่ทำด้วยไม้อ่อน เนื้อแข็ง เป็นต้น

2.4 เครื่องไม้ไผ่และหวาย ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่และหวาย ส่วนใหญ่ เป็น เครื่องจักรสานแทบทั้งสิ้น

2.5 เครื่องรัก ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ยางไม้ที่ได้จากต้นรักมาทาหับหรือเคลือบเพื่อ รักษาเนื้อไม้ กระจาดย ผ้า กระเบื้อง และ โลหะ

2.6 เครื่องหล่อ ได้แก่ การจำลองรูปพรรณสวดลายหรือภาชนะต่าง ๆ จากรูปหุ่นที่ สร้างเป็นแบบซึ่งทำด้วยโลหะ ปูน หรือทราย เป็นต้น

2.7 เครื่องทอ-ข้อม ซึ่งใช้เส้นใยจากธรรมชาติ หรือใยประดิษฐ์มาเป็นวัสดุใย ธรรมชาติ ได้แก่ ผ้าย ปอ ป่าน ไหม ใยประดิษฐ์ ได้แก่ เรยอน ไนลอน ใยแก้ว ผลิตภัณฑ์จากการทอข้อม ได้แก่ เสื้อผ้า กระเป๋าต่างๆ เป็นต้น

2.8 เครื่องโลหะ ได้แก่ การใช้โลหะเป็นส่วนประกอบสำคัญในการผลิต ซึ่งมีอยู่ หลายวิธี เช่น โลหะแผ่น โลหะรูปพรรณ เครื่องถม เป็นต้น ชนิดของโลหะที่นำมาใช้ผลิต มีหลายชนิด เช่น เหล็ก สังกะสี ดีบุก ทองแดง และอลูมิเนียม เป็นต้น

วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2532:181-186) ได้แบ่งประเภทของงานหัตถกรรมพื้นบ้านตามกรรมวิธี การผลิต ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 10 ประเภท ดังนี้

1. เครื่องเคลือบดินเผา (Ceramics) ได้แก่ ภาชนะเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่เป็นดินเผา ธรรมดาและดินเผาเคลือบด้วยน้ำยาชนิดต่าง ๆ

2. การทอผ้าและการเย็บปักถักร้อย (Textile and Embroidery) ได้แก่ การทอผ้าในท้องถิ่น ต่างๆ

3. การแกะสลัก (Carving) ได้แก่ การแกะสลักเป็นเครื่องมือเครื่องใช้

4. หัตถกรรมโลหะ (Metal Works) ได้แก่ งานหัตถกรรมโลหะทุกชนิด
 5. เครื่องจักสาน (Basketry Mats) ได้แก่ งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำขึ้นด้วยวิธีการจักสาน และถัก
 6. การก่อสร้าง (Architectures) ได้แก่ งานสถาปัตยกรรมพื้นบ้านทั่วไป
 7. ภาพเขียน (Painting and Drawing) ได้แก่ งานจิตรกรรมหรือภาพเขียนระบายสีและภาพถ่ายเส้น
 8. การปั้นรูปและลวดลายประดับ (Sculpture and Decorating Motive) ได้แก่ งานประติมากรรม
 9. งานทำเครื่องกระดาษ (Paper Mache) ได้แก่ การทำกระดาษพื้นบ้าน เช่น ร่ม ว่าว เป็นต้น
 10. ประเภทเบ็ดเตล็ด ไม่สามารถจัดเข้าเป็นประเภทไหนได้แน่นอน เช่น การจัดดอกไม้ การแทงหยวก การทำหุ่นกระดาษ การทำลูกบิด เป็นต้น
- จากการแบ่งประเภทของงานหัตถกรรมในลักษณะต่าง ๆ โดยอาศัยเกณฑ์ในการจัดตามที่ได้กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า หัตถกรรมสามารถแบ่งได้เป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ ตามลักษณะของวัสดุที่ใช้ผลิต ดังนี้

1. หัตถกรรมที่ทำจากวัสดุธรรมชาติ ได้แก่ เครื่องปั้นดินเผา การแกะสลัก ฯลฯ
 2. หัตถกรรมที่ทำจากพืช ได้แก่ การจักสาน การทอผ้า ฯลฯ
 3. หัตถกรรมที่ทำจากสัตว์ ได้แก่ การทำเครื่องหนัง พรมขนสัตว์ ฯลฯ
 4. หัตถกรรมจากโลหะ ได้แก่ เครื่องหล่อ เครื่องถม ฯลฯ
 5. หัตถกรรมเบ็ดเตล็ด ได้แก่ การจัดดอกไม้ การแทงหยวก ฯลฯ
3. ตัวแปรที่ส่งผลต่อการเกิดหัตถกรรมพื้นบ้าน
- งานฝีมือของชาวบ้าน เป็นงานที่ผู้ผลิตมุ่งตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกาย สังคม และจิตใจเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม ตัวแปรต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อสิ่งประดิษฐ์ของชาวบ้าน มี 6 ประการ ดังนี้
1. ค่านิยมทางด้านสุนทรียภาพเฉพาะบุคคลหรือเฉพาะกลุ่มที่แตกต่างกัน เช่น บางกลุ่มถือเอาสัดส่วน รูปทรง และความประณีตละเอียดอ่อนของลวดลาย
 2. จุดประสงค์ในการใช้ ย่อมทำให้รูปแบบและลวดลายในการประดิษฐ์แตกต่างกัน
 3. วัสดุที่ใช้ในการผลิต
 4. อุปกรณ์ที่ใช้ในการประดิษฐ์
 5. ความสามารถของผู้ประดิษฐ์
 6. ประสบการณ์ที่มีต่อสิ่งประดิษฐ์

อกัษ นาคคง (2523:12) กล่าวว่า สาเหตุที่เป็นตัวแปรหลักต่อสิ่งประดิษฐ์ของชาวบ้าน คือ การถ่ายทอดของคนในสังคมและขนบธรรมเนียมประเพณีรวมถึงประโยชน์ใช้สอยต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นแล้ว วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2527:41) กล่าวว่า กรรมวิธีในการสร้างในแต่ละท้องถิ่นส่วนมากจะได้รับอิทธิพลจากการสืบทอดของคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วยการบอกแบบพอบอกลูก เพื่อนบ้านสอนเพื่อนบ้านเป็นส่วนใหญ่มากกว่าการเรียนและการถ่ายทอดกันอย่างมีระบบและกรรมวิธีในการใช้ก็มีการพัฒนาปรับปรุงให้สามารถใช้สอยได้เหมาะสมกับงานมากที่สุด

กล่าวโดยสรุปแล้ว ตัวแปรที่สำคัญที่มีอิทธิพลทำให้เกิดงานหัตถกรรมขึ้นในท้องถิ่น เนื่องจากค่านิยมสภาพแวดล้อม ประสพการณ์ของคนในแต่ละท้องถิ่นและประโยชน์ที่ได้รับจากงานหัตถกรรมนั้น ๆ

ลายสานที่ปรากฏในเครื่องจักสาน

จากการศึกษารวบรวมงานวิจัยที่เกี่ยวกับเครื่องจักสานในแหล่งต่าง ๆ ที่มีผู้ศึกษารวบรวมงานวิจัยเกี่ยวกับเครื่องจักสานในแหล่งต่าง ๆ ที่มีผู้ศึกษารวบรวมลายสานที่ปรากฏในเครื่องจักสานตามแหล่งต่าง ๆ ดังนี้

นิกร นุชเจริญผล(ม.ป.ป.:8-16) ได้รวบรวมลายสานและมัดหวายของเครื่องจักสานที่นำมาสร้างสรรค์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน โดยแบ่งลายสานและมัดหวายเป็น 11 ลาย คือ ลายขัด ลายเฉลว ลายสอง ลายสาม ลายคูป ลายเวียนรัศมี ลายสุ่ม ลายไพล ลายกลม ลายเบ็ดเตล็ด และลายมัดหวาย การแบ่งลายจะแบ่งตามลักษณะวิธีการสานและตามชื่อลายสาน

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (ม.ป.ป.:10-11) ได้กล่าวถึงลายจักสานและได้แบ่งลายจักสานออกเป็น 4 ลาย คือ ลายขัด ลายเฉลว ลายพระจันทร์ ลายกันห้อย โดยใช้หลักเกณฑ์การแบ่งตามวิธีการสานลายของเส้นตอกซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสาน หลักเกณฑ์ดังกล่าวมีข้อดี คือ ช่วยให้การแบ่งกลุ่มลายสานแต่ละชนิด สามารถเข้าใจที่มาและวิวัฒนาการของลายสานจากแม่ลายต้นแบบได้ดี

วิบูลย์ ลีสุวรรณ (2532:112-113) ได้แบ่งลายสานในเครื่องจักสานออกเป็น 4 ลักษณะ คือ ลายขัด ลายทแยง ลายซด ลายอิสระ โดยใช้หลักเกณฑ์การแบ่งลายตามลักษณะเส้นตอกตามแนวต่าง ๆ เช่น การสานขัดกันเป็นมุมฉากระหว่างแนวตั้งและแนวนอน การสานขัดกันในลักษณะแนวทแยง การสร้างรูปทรงด้วยการขดของวัสดุ การสานตามความต้องการของผู้สาน โดยอิสระ

พรชัย สุจิตต์ และสุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์(2529:3185-3188) ได้กล่าวถึงลายสานในภาคใต้ว่า จะมีลายสานที่สำคัญอันเป็นพื้นฐานของการคัดแปลงและพัฒนาลายสาน ได้แก่ ลายพื้นฐาน ลายพัฒนา ลายประดิษฐ์ โดยแต่ละลายจะมีการพัฒนามาตามลำดับ

6. หวายตะค้า มีมากทางภาคใต้ของประเทศไทยชอบขึ้นในที่ลุ่มมีน้ำท่วมถึง หวายชนิดนี้ใช้ได้ทั้งฝัวนอกและเส้นใส้ใน นิยมเรียกว่าขี้หวาย

7. หวายชุมพร มีมากในจังหวัดชุมพร แถบใกล้เคียงกับจังหวัดสุราษฎร์ธานี ขนาดลำต้นเล็กกว่านิ้วก้อย เนื้อเหนียวมาก นิยมใช้ทำเชือกและจักเป็นดอกसानประกอบ

8. หวายชะอ้ง เป็นหวายที่มีลำต้นเล็ก มีมากทางภาคใต้

9. หวายสะเคาและหวายสมิง มีมากในแถบภาคตะวันออก

นอกจากนี้ยังมีหวายอื่น ๆ อีก เช่น หวายหอม หวายโสม หวายตาคำ หวายกาหูน หวายขี้ไก่ หวายผูก ฯลฯ

จะเห็นได้ว่าในประเทศไทยมีหวายมากมายหลายชนิดแต่บางชนิดไม่ได้นำมาใช้ในการทำเครื่องจักสาน ดังนั้น หวายบางชนิดไทยจึงได้ส่งขายเป็นสินค้าออก และในขณะเดียวกันหวายบางชนิดในประเทศไทยมีไม่เพียงพอสำหรับนำมาใช้ จึงได้สั่งซื้อมาจากต่างประเทศ เช่น พม่า ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย ฮองกง โดยสั่งซื้อในรูปของฝัวนหวาย ใส้หวาย และหวายท่อนขนาดเล็ก

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม (2532:11) ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับหวายไว้ว่า หวายจะมีมากในภาคใต้ ได้แก่ กระบี่ พังงา ระนอง ชุมพร สตูล และสงขลา โดยทั่วไปจะเป็นหวายที่มีขนาดเล็ก เช่น หวายหอม หวายขี้ขาว หวายกาหลง หวายลิง หวายตะค้าทอง หวายขี้ไก่ แต่อย่างไรก็ตามวัตถุดิบประเภทหวายก็มีการนำเข้าจากต่างประเทศด้วย

พรชัย สุจิตต์ และสุธิวังศ์ พงศ์ไพบุลย์ ได้กล่าวถึงหวายในภาคใต้ว่า ภาคใต้หลายท้องที่อุดมไปด้วยหวายนานาชนิด เช่น หวายเห็ง หวายระกำ หวายกำพอน หวายน้ำ หวายเสี้ยน หวายแดง หวายเลา หวายหอย หวายเหล่านี้เป็นหวายเส้นโค ใช้ประกอบเป็นเตียง โต๊ะ เก้าอี้และหวายที่นิยมนำมาใช้เป็นเครื่องมือ ตัก คือ หวายเล็ก หวายลิง หวายชุมพร ซึ่งอาจใช้ทั้งลำหรือผ่าก็ได้

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า การเลือกหวายมาทำเครื่องจักสาน ผู้ทำจะต้องมีความรู้ในเรื่องของพันธุ์หวาย ซึ่งแต่ละชนิดจะมีคุณสมบัติเฉพาะตัวเหมาะแก่การประดิษฐ์งานเฉพาะอย่าง ถึงแม้ว่าหวายจะมีมากทางภาคใต้แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการนำมาใช้ทำเครื่องจักสานภายในประเทศ สำหรับหวายบางชนิดยังต้องอาศัยการนำเข้าจากต่างประเทศเพื่อให้เพียงพอกับความต้องการและประโยชน์ใช้สอย

1. ความหมายของเสื่อ

เสื่อ” ในพจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ. 2530 หน้า 548 ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ “ เสื่อ น.สาค,เครื่องสานชนิดหนึ่งสำหรับปูนั่งและนอน”

การทอเสื่อเป็นงานหัตถกรรมประเภทเครื่องจักสานซึ่งวิบูลย์ ถีสวรรณ(2524 :17) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ เครื่องจักสาน” ไว้ว่า “ เครื่องจักสาน หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นด้วยมือ

โดยวิธี จักสาน ถักและทอ เป็นหลัก” ในการผลิตเสื้อผ้าอาจจะมีกรรมวิธีการผลิตที่แตกต่างกัน เช่น การสาน ชัด หรือทอ เป็นต้น ถ้าจัดเสื้อผ้าตามหน้าที่ใช้สอย เสื้อจัดเป็นเครื่องจักสานที่ใช้เป็น เครื่องเรือน และเครื่องปูลาด หรือใช้สำหรับปูนั่ง ปูนอน เสียเป็นส่วนใหญ่

2. ความเป็นมาของการทอเสื้อ

ประวัติความเป็นมาของการจักสานเสื้อเริ่มต้นจากยุค Mesolithic Age เมื่อน้ำแข็งละลาย เริ่มมีต้นไม้ขึ้นตามริมลำธารต่าง ๆ และในพื้นที่ตะวันออกไกล (Near East) อเมริกาเหนือ และแอฟริกา เริ่มมีชุมชนที่ตั้งถิ่นฐาน การเติบโตของชุมชนทำให้พื้นที่เก็บเกี่ยวพืชพรรณ ธรรมชาติลดลง กลุ่มชุมชนเริ่มขยายออกไปแสวงหาที่ทำกิน เป็นจุดเริ่มต้นของสังคม เกษตรกรรม ชุมชนใหม่นี้ขยายตัวจากตะวันออกของเมดิเตอร์เรเนียน จากกรีกไปยังตะวันตกเฉียงใต้ของเอเชีย และอาจไปถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย นี่ก็จุดเริ่มต้นของยุค Neolithic ที่เริ่ม มีการสร้างบ้าน และมีการสานเสื้อและตะกร้า ส่วนเส้นใยที่ใช้จักสานในรุ่นแรก ไม่ได้มีการปั่น เป็นเส้น ยกเว้นบริเวณกันหรือหูกู้ ที่มีการปั่นเป็นเกลียวเพื่อความแข็งแรง

R.Jforbes (อ้างใน Eric Brody. 1997:117) ได้แยกเครื่องจักสานไว้เป็นพัฒนาการ ที่มีลักษณะสัมพันธ์กับเสื้ออยู่ 2 ลักษณะคือ

1. Twined baskets สานเถาไม้ขัดกันด้วยเชือกเส้นใย (ปอ) ระหว่างเส้นยืนที่ ขนานกัน เทคนิคนี้กล่าวกันว่าอยู่ระหว่าง Plaiting (การถักเป็นแถวยาวแล้วเย็บติดกัน) และการ ทอ (Weaving) ซึ่งเป็นเทคนิคที่ใช้ในการทอเสื้อและพบครั้งแรกเป็นกับดักปลาเมื่อสมัย Mesolithic ในเดนมาร์ก

2. Matting การสานเป็นเทคนิคที่เหมือนกับการทอ บางครั้งมีการสานบนหูก รุ่นแรก ๆ เส้นยืนและเส้นนอนมักจะถูกพันเป็นเกลียวเพื่อความทนทาน

มาโนช กงกะนันท์ ได้เขียนเรื่องเสื่อว่ามีหลักฐานที่เก่าแก่ที่สุด พบที่เอเชียไมเนอร์ เมือง Jarmo ประเทศอิรักพบลวดลายเสื่อบนผิวดิน อายุราว 5270-4630 ปี ก่อนคริสตกาล (มาโนช กงกะนันท์. มปป : 1)

ในประเทศชิลี มีการขุดค้นทางโบราณคดี มีหลักฐานปรากฏให้เห็นอีกว่า เสื้อเข้าไปมีส่วนร่วมกับพิธีกรรมการตายเนื่องจากมีการขุดค้นพบมัมมี่ ซึ่งนักโบราณคดี ได้ขนานนามมัมมี่พวกนี้ตามชื่อเมืองว่า “มัมมี่แห่งชินโชร์โร” (Chinchorro) ซึ่งถูกค้นพบเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม ก.ศ. 1983

โดยสุนัขของชาวประมง ได้ขุดซากศพของมนุษย์โบราณซากหนึ่งขึ้นมาจากพื้นทรายใกล้ชายฝั่ง อาริกา ของประเทศชิลี นักโบราณคดีได้เดินทางมาพิสูจน์และพบว่าร่างมนุษย์ซึ่งสุนัขขุดคุ้ยขึ้นมา มีอายุเก่าแก่มาก เมื่อนำไปตรวจด้วยวิธีคาร์บอน 14 ปรากฏว่ามัมมี่เหล่านี้มีอายุถึง 5050 ปี ก่อ

นคริสต์ศักราช (ประมาณ 7000 กว่าปี) เมื่อดำเนินการสำรวจอย่างละเอียดก็พบว่าซากของมัมมี่มากมายทั้งชาย หญิง เด็ก และคนแก่ ตลอดแนวชายหาด มัมมี่ที่พบนี้มีการตกแต่งทรงผมด้วยเชือกและปอ และร่างกายถูกห่อหุ้มด้วยเปลือกที่สานขึ้น ไม่มีจารึกบอกเรื่องราวความเป็นมาเอาไว้ มัมมี่บางตัวอยู่ในเปลือกกถูกต่อกระดูกที่หักให้เข้าที่ ช่องท้องถูกขัดด้วยฟาง ทำให้โครงร่างสมบูรณ์ขึ้น ร่างกายของมัมมี่เหล่านี้จะถูกทำให้ตรงเป็นรูปแท่งยาว ๆ แล้วถูกยึดไว้กับแผ่นก โดยหนุนต้นคอเอาไว้ด้วยม้วนกเพื่อให้มัมมี่คงรูป (ธนุภร. 2539 : 38)

ส่วนการทอเสื่อในประเทศไทยนั้น ได้มีหลักฐานแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ได้มีการนำเสื่อมาใช้ในชีวิตประจำวันมาเป็นเวลานานแล้ว และมีหลักฐานบางส่วนแสดงให้เห็นว่ามีการใช้เสื่อร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย เช่น ในสมัยอยุธยา จากจดหมายลาอุเอเร่เขียนว่า ชาวสยามหรือชาวกรุงศรีอยุธยาว่า มีชีวิตอย่างง่าย ๆ ทำเครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นเองจากวัสดุพื้นบ้าน ตั้งแต่การทำเครื่องปั้นดินเผาประเภท คนโท หม้อน้ำ ถ้วยชาม และเครื่องจักรสาน นอกจากนี้ยังมีหลักฐานปรากฏในสมัยใกล้เคียง ได้แก่กล่าวถึงแหล่งขายเสื่อ คือ บริเวณบ้านย่านท้ายคู พวกแขกจามสานเสื่อตันไต้ผืนใหญ่่น้อยขาย ตลาดในตัวพระนครศรีอยุธยาหน้าวัดมหาธาตุ มีร้านขายเสื่อตะนาวศรี และเสื่อแขก และใกล้วัดอัมเม ชื่อตลาดจีน ถนนย่านบ้านพราหมณ์หน้าวัดช้าง มีตลาดต้น ขาย กระบุง ตะกร้า กะโล่ ครุ เชือก เสื่อลวด เครื่องสารครบ (หลวงวัดประคู้ทรงธรรม. 2534 : 6) ตัวอย่าง เช่น เอกสารหลักฐานทางคันโคลงหรือบทกลอนที่สุนทรภู่ผู้แต่ง เช่น ในเรื่องนิราศเมืองแกลง ซึ่งเป็นนิราศเรื่องแรกของสุนทรภู่ ที่สันนิษฐานว่าแต่งในรัชกาลที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2350 เมื่อครั้งที่สุนทรภู่เดินทางไปหาบิดาที่เมืองแกลง ก็มีความบางตอนกล่าวถึงเรื่องเสื่อมา

“ถึงศาลเจ้าอ่าวสมุทรที่สุดหาด	เลียปลีลาศขึ้นตามช่องที่คลองขวาง
ถึงบ้านแกลงลัดบ้านไปย่านกลาง	เห็นฝูงนางสานเสื่อนั้นเหลือใจ
แต่ปากทออดมื่อสอดขยุกขยิก	จนมือหงิกงอแงไม่เบได้
เป็นส่วยบ้านสานส่งเข้ากรุงไกร	เด็กผู้ใหญ่ทำเป็นไม่วैनคน”

(กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2518 : 4)

และในนิราศพระบาท ซึ่งแต่งเมื่อปลายปี พ.ศ.2350 เมื่อครั้งที่สุนทรภู่เป็นมหาดเล็กอยู่ในพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ พระโอรสกรมพระราชวังหลัง ได้ตามเสด็จพระองค์เจ้าปฐมวงศ์ซึ่งทรงผนวชอยู่วัดระฆังโฆสิตาราม ขึ้นไปนมัสการพระพุทธบาทในเดือน 3 (วันที่ 8 ก.พ. 2350) (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. 2518 : 4) ในใจความตอนหนึ่งกล่าวถึงเรื่องเสื่อเช่นกัน ความว่า

“บรรดาเพื่อนเดือนตื่นขึ้นแข่งแซ่	บ้างจ้อแจจัดการประสานเสียง
บ้างม้วนเสื่อมัดกระสอบหอบเสียบง	บ้างถั่งเสียงชิงสัปคับกัน
บ้างขึ้นบนขนส่งคนข้างล่าง	เสียงโถ่งฉ่างชามแตกกระแทกกัน

จนคนบนสัปคับรับไม่ทัน

หม้อข้าวขันตักแตกกระจายราย”

(กรมพระยาคำรงราชานุภาพ . 2518 : 4)

นอกจากในนิราศที่สุนทรภู่ได้กล่าวถึงเรื่องเสื่อแล้ว ในรำพันพิลาป ซึ่งสุนทรภู่ ได้แต่งขึ้นตามความฝันของท่านใจคั่นวันจันทร์ เดือน 8 ปีขาล พ.ศ. 2385 ซึ่งเวลานั้นท่านอายุได้ 56 ปี ยังครองเพศเป็นสมณะ และจำพรรษาอยู่ ณ วัดเทพธิดาราม ยังสะท้อนภาพความเป็นไปในชีวิตของสุนทรภู่ ถึงก่อสร้าง และพืชพรรณไม้ ที่มีอยู่ในวัดเทพธิดารามในครั้งนั้น ตลอดจนพรรณนาถึงเครื่องปัจจัยไทยทานซึ่งนิยมจัดทำถวายในสมัยนั้น โดยกล่าวถึงเสื่อด้วยเช่นกัน ความว่า

“ค้อยเบาบางสร้าง โศกเหมือนโรคพื้น จะเดินขึ้นยังไม่ได้ยังไม่หาย
ได้ห่มสีมีหมอนเสื่ออ่อนลาย ค้อยคลายอายุสุดสำหรับครองฉลองคุณ”

และ

“โง่ใจหายกลายกลับอัประมาณ โคนกันดารเดือดร้อนไม่หย่อนเย็น
ได้ฟังพระปะแพรพอกแก้หน้า ลองวัสสาสิ้นงามถึงยามแจ่ม”

และ

“คิดขัดขวางอย่างจะพาเลือดตากระเด็น บันดาลเป็นปลวกปล่องขึ้นห้องนอน
กัดเสื่อสาดขาดปรุทะลุสมุด เสียดายสุดแสนรักเรื่องอักษร
เสียดผ้าแพรอาศัยใครจีวร คูพรุนพรอนคอยพำน้ำตาคลอ”

และ

“ทั้งบ้านทั้งวัดเป็นศัตรู มีขึ้นอยู่ยากเย็นจะเห็นใคร
เครื่องกระฎี่ที่ยังเหลือแต่เสื่อสาด เข้าไปไสยสนับยุงกัดกัดไม่ไหว
เคยสว่างกลางคืนขาดไฟ จะโทษใครเคราะห์กรรมจึงจ้านน”

(กรมพระยาคำรงราชานุภาพ . 2518 : 4)

จากผลงานของสุนทรภู่ ทำให้ทราบว่าคนไทยมีการทอเสื่อ และมีความเป็นอยู่ที่สัมพันธ์กับเสื่อ และมีใช้กันแทบทุกบ้าน วัฒนธรรม จุฑะวิภาต ได้เขียนถึงการนำเสื่อมาใช้ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งเสด็จประพาสเมืองจันทบุรี ว่าพระองค์ทรงได้พระราชนิพนธ์เรื่องราวการทอเสื่อชนิดต่าง ๆ ไว้ในเรื่องเสด็จประพาสเมืองจันทบุรี พอจะเก็บความได้ว่า เสื่อเมืองจันทมี 4 ประเภท

ประเภทหนึ่งทอด้วยค้ำ คือเอาต้นค้ำมาจักเอาแต่ผิว ผึ่งแดดเอาไว้ให้แห้งแล้วจึงสานเป็นเสื่อ กว้างยาวไม่กำหนดแล้วแต่ผู้ต้องการ เสื่อค้ำนี้ไม่เป็นสินค้าซื้อขายต่อกัน เมื่อใดต้องการให้สั่งทำเป็นส่วยเป็นของกำนัลเท่านั้น

อีกอย่างหนึ่งเป็นเปลือก ที่ชาวกรุงเทพฯเรียกเปลือกกระจูดนั้น ทำที่เมืองแกลงเป็นเปลือกห่อผัก เปลือกลาดบ้าง เป็นเปลือกสำหรับส่วนอาสนะ เหลือกก็ซื้อขายกันเป็นสินค้า

เปลือกแกลงนั้นคนฉวนทำอย่างเดียว วิธีเอาออกมาอัดให้เล็ก แล้วจึงย้อมเป็นสีต่าง ๆ ตามที่จะให้เป็นลาย สีแดงย้อมด้วยน้ำย้อม น้ำฝาง สีดำ สีเหลืองย้อมด้วยแค และบางที่ย้อมด้วยขมิ้น สีน้ำเงินย้อมด้วยคราม

หวาย

ความหมาย

“หวาย” เป็นไม้ชนิดหนึ่งลำต้นยาว ผิวเกลี้ยง เหนียว ขึ้นเป็นกอมีหลายชนิด เช่น หวายตะค้าทอง หวายโปร่ง หวายขม หวาน้ำผึ้ง หวายหอม หวายกาหลง หวายใส่ไก่ ฯลฯ

หวายเป็นไม้ชนิดหนึ่งที่มีความผูกพันกับชีวิตของคนไทยมาตั้งแต่อดีตกาลแล้ว จะสังเกตได้จากประวัติศาสตร์ของไทย ได้มีการทำโทษผู้กระทำผิดโดยการโบยด้วยหวาย นำหวายมาใช้แทนดาบในการฝึกหัดการฟันดาบให้แก่ทหารใหม่ที่ยังไม่ชำนาญในการใช้ดาบ ซึ่งการใช้ดาบของไทยนี้ได้มีการถ่ายทอดความรู้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ผิวหวายยังใช้มัดหรือสานฝักดาบของนักรบไทยในสมัยโบราณตลอดจนนำมาใช้ทำโล่ในการป้องกันคมอาวุธ เพราะหวายมีคุณสมบัติพิเศษอย่างหนึ่งคือ มีความยืดหยุ่นได้ดีสามารถผ่อนหนักให้เป็นเบาได้

คนไทยในชนบทนำหวายออกจากป่ามาใช้ประโยชน์ได้หลายลักษณะต่าง ๆ กันเช่น นำหวายกาหลงหรือหวาน้ำที่มีลำต้นเล็กมาผ่าผ่าฝายมาใช้ในการผูกมัดสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ผูกมัดของกระบุงหรือกระดิ่ง ถักเป็นลวดลายต่าง ๆ บนสันขอบกระบุงหรือหูหิ้วตะกร้า นำผิวของหวายมาสานเป็นเครื่องจักสานต่าง ๆ เช่น ตะกร้า กระเป๋า กระเช้า ฯลฯ นำผิวของหวายมาทำเป็นสานเครื่องประดับ เช่น ปิ่นปักผม กำไล ฯลฯ นำหวายเส้นมาสานทำเป็นเครื่องใช้ทั่วไป เช่น กระชู่ บั้งก็ ฯลฯ นอกจากนี้ ยังนำหวายยี่ผึ้ง หวายขาว หวายแดง ที่มีลักษณะลำต้นโต มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1-2 นิ้ว มาทำเป็นโครงสร้างของเครื่องเรือน เช่น เก้าอี้ โต๊ะ เตียง ชั้นวางของ ฯลฯ และนำผิวหวายมาสานเป็นพื้นที่นั่งและพนักพิง ผูกมัดลวดลายต่าง ๆ ให้แน่น ส่วนใส่หวายในปัจจุบันได้นำมาใช้ประโยชน์ในการทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ เช่น นำมาสานเป็นภาชนะ

ประโยชน์ของหวาย

หวายลำต้นโตส่วนมาใช้ผลิตเป็นเฟอร์นิเจอร์แบบต่าง ๆ สำหรับหวายที่มีลำต้นเล็กใช้จักเป็นดอกผลิตเป็นเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ตะกร้า กระเป๋า ถาดผลไม้ เครื่องตกแต่งภายในบ้าน

ปัจจุบันตะกร้าหวายเป็นสินค้าที่นิยมมากเนื่องจากมีลักษณะเบาและแข็งแรง ชนิดของหวายที่นำมาใช้พอสรุปได้ดังนี้คือ

1. หวายโป่ง เป็นหวายขนาดใหญ่ประมาณเท่ากับไม้รวก เนื้อหวายเหนียวมาก ใช้ทำเฟอร์นิเจอร์ ทำโต๊ะ เก้าอี้ เตียงนอน ใช้เป็นโครงใช้สำหรับทำลั่นแล้งสิ่งของ หวายชนิดนี้ ถูกรน้ำไม่ยัดไม่หด ภาคเหนือใช้แทนเชือก ใช้ล้ามลากซุง

2. หวายขม ลำต้นโตประมาณหัวแม่มือ เป็นหวายเปราะ ไม่ค่อยเหนียว เนื้อสีแดง แต่ลำเส้นแข็งหยาบ ใช้แทนเชือกผูกของที่ไม่ต้องการความแน่น มักใช้ทำที่ดั่งสิ่งของมัดหัวเสา

3. หวายตะก้ำ มี 2 ชนิด คือ

3.1 ตะก้ำทะเลหรือตะก้ำทอง เป็นหวายมีมากในภาคใต้ที่มีสี่เหลี่ยม ใช้มัดขอบกระด้ง หรือขอบตะกร้าเป็นหวายที่นำมาจักสานได้ดี

3.2 ตะก้ำดอน มีผิวหนาและสี่เหลี่ยมมากกว่า ค่อนข้างเหนียวใช้สานพื้นเก้าอี้ใช้ผูกของหรือใช้พัน หรือผูกขอบตะกร้าต่าง ๆ

4. หวายหอมเป็นหวายลำเล็ก ๆ ผิวสวยสีขาว เหลืองนวล เป็นมันเนื้อใจขาวละเอียดเป็นหวายที่เหนียว จักเหลาেলাได้ง่าย ผิวริมนอกจักเรียงเป็นเส้นเหมาะสำหรับถัก มัดผูก พัน เนื้อในเรียกว่าซี่หวาย เจียนเป็นเส้นกลม ใช้สานเป็นสิ่งของต่าง ๆ ได้และข้อมสีกี้ได้

5. หวายชุมพร มีมากที่จังหวัดชุมพร ลำเล็ก ผิวเนื้อแดงดำล้า สามารถแช่ทนน้ำได้ดี แม้จะแช่อยู่ในน้ำทะเลก็ไม่เน่าขาดเปื่อย ชาวประมงจึงนำมาใช้ทำเชือกผูกเรือทำโป๊ะหวายชนิดนี้ใช้จักเป็นดอกสานขอบปาก หรือจักผ่าสาน เป็นเครื่องใช้ที่ต้องการความแข็งแรงทนทานได้เช่น ฝรั่ง

6. หวายสะเดี้ยวหรือหวายสะเดา หรือหวายสนิมหรือหวายหางหมู ลำหวายค่อนข้างเล็ก เนื้ออ่อนเหนียวมากคดโค้งหักยาก ผิวเนียนนวลเป็นมันใช้เป็นเส้นย่นทั้งลำใช้สานตัดพัน ทำเครื่องใช้สวย หวายชนิดนี้มีมากที่จังหวัดอุบลราชธานี นครราชสีมา สุรินทร์

7. หวายตะนอย เนื้อไม้ขาวไม่แดง ผิวสีน้ำตาลอ่อน เนื้อแน่นเหนียว ลำแข็งใช้ทำราวตากผ้าหรือสานของหยาบ

8. หวายลิง เป็นหวายที่ไม่ค่อยมีหนาม ชอบขึ้นตามริมหนองริมบึง ริมทะเล ตะวันออก เช่นจังหวัดจันทบุรี ลำต้นโตประมาณ 3-4 เซนติเมตร ใช้จักเป็นดอกเป็นจากมุงหลังคาบ้านเรือน

9. หวายสามใบค่อ หรือหวายชะอ้ง มีลำต้นเท่าหัวแม่มือหรือนิ้วชี้ มีมากทางภาคใต้ ใช้ผูกทำแพไม้ เพราะเหนียวดีที่สุดใน

10. หวายน้ำ หวายชนิดนี้บางพื้นที่เรียกว่า หวายแดง มีผิวค่อนข้างแดง เนื้อหยาบ ๆ ย่น ๆ ไม่ค่อยเหนียว ใช้สานเป็นสิ่งของได้แต่สีไม่สวย ใช้ทำของหยาบใช้ทำเสาเหล็ก
11. หวายจีโก้ หวายชนิดนี้ไม่ค่อยเหนียว ใช้ผูกกระชุกและแข่งปลาทุ
12. หวายจีขาว เป็นหวายที่ใช้จักสาน ทำเชิงก้นตะกร้า ก้นกระจาด ก้นกระบุง
13. หวายพรวน เป็นหวายลำใหญ่ที่สุด บางต้นโตกว่าข้อมือมีความแข็งแรงเหนียวมาก เหมาะแก่การนำมาทำเป็นขาโครงเหล็ก รูปงานเฟอร์นิเจอร์ เก้าอี้ โต๊ะ เตียงนอน เสาโคมไฟ และสิ่งอื่น ๆ มีมากตามป่าดงทางแถบจังหวัดพังงา ภูเก็ต ตรัง และตะกั่วป่า นอกจากนี้ยังมีหวายอื่น ๆ อีกมาก

สำหรับประเทศไทยมีรายงานการปลูกหวายครั้งแรกของประเทศไทยโดยปลูกหวายตะค้าทองที่ อ. ระแงะ จังหวัดนราธิวาส (Bhodthipuks & Ramyarangsi, 1989) จนถึงปี พ.ศ. 2521 มีพื้นที่ปลูกรวมประมาณ 1,300 ไร่ ในปี พ.ศ. 2522 กรมป่าไม้ได้ทำการทดลองปลูกในพื้นที่แปลงละ 100 ไร่ ในเขตจังหวัดระนอง สุราษฎร์ธานี และชุมพร และในช่วงปี พ.ศ. 2523 – 2530 มีการปลูกหวาย C. manna และหวายตะค้าทองในพื้นที่ 5,800 ไร่ ในเขต อ. สุนทรบุรี จังหวัดนราธิวาส รวมทั้งมีการปลูกทดสอบหวายชนิดต่างๆ อีกในหลายพื้นที่ในช่วงเวลาที่ผ่านมานี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา (Wisdom) หมายถึง ความรู้ที่ได้สั่งสมและปฏิบัติต่อกันมาในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ของคนรุ่นหนึ่ง ผ่านการถ่ายทอดแบบต่าง ๆ ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งอาจสืบทอดโดยกระบวนการต่าง ๆ ดังนี้

1. การแสวงหาหรือการค้นพบโดยกระบวนการค้นคว้าวิจัย (Discovery)
2. การประดิษฐ์คิดค้นและทดลอง (Inventory)
3. การสร้างสมพัฒนาการ (Accumulation)
4. การถ่ายทอด สืบทอดทางการศึกษา (Educationalimitation)
5. การแพร่สำน (Diffusion) (ฤดี กรุดทอง. ม.ป.ป. :99)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ข้อมูลที่แสดงถึงความคิด คุณค่า ความสัมพันธ์และการผลิตที่ได้รับการสั่งสม ถ่ายทอด สืบทอดกันมาในชุมชนแห่งหนึ่ง ๆ รวมทั้งในส่วนที่เป็นความคิดริเริ่มของบุคคลในชุมชนและได้รับการยอมรับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า มีความหมายใกล้เคียงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

สุจารี จันทรสข กล่าวว่ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง วิธีการปฏิบัติซึ่งชาวบ้าน ได้มาจากประสบการณ์แนวทางแก้ปัญหา แต่ละเรื่องแต่ละประสบการณ์ แต่ละสภาพแวดล้อม ซึ่งจะแก้ไขปัจจัยเฉพาะแตกต่างกันไป

สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ กล่าวว่ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศัพท์นี้กำเนิดของมันชัดเจน มีความมุ่งหมายที่จะใช้วัฒนธรรมของตนเองได้กระแสดการต่อสู้ให้พ้นการครอบงำเป็นอิสระและ สร้างสรรค์ หากทำสำเร็จแล้วมีการสร้างตาข่ายโยงใยภูมิปัญญาระหว่างกัน ชุมชนก็มีอำนาจเป็นพลังสำคัญพลังหนึ่งที่จะผลักดันให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงสู่ศาสนตีสขในที่สุด

อนก นาคะบุตร กล่าวว่ ภูมิปัญญานี้มันเกิดจากการสะสมเรียนรู้มาเป็น ระยะเวลาาน มันเชื่อมโยงกันไปหมด ไม่แยกจากกันเป็นวิชาอย่างที่เรเรียน ๓มปัญญาชาวบ้าน ต่างจากองค์ความรู้ตรงที่เรามีหนังสือทฤษฎี ความรู้มากมายอ้างอิงได้ ภูมิปัญญาชาวบ้านชั้นตอน 3 อย่าง คือ ปรัชติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ (กฤษณา วงษาสันต์. ม.ป.ป. : 254 - 256 , 258)

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กล่าวว่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ใน ชีวิตของคนเรผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ห้จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ ความรู้ที่ประกอบขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้ เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้แก้ปัญหาการจัดการ และการปรับตัวในการดำรงชีวิตของ คนเร ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไป ในสังคมชุมชนและในตัวของผู้รู้เอง หากมีการ สืบค้นเพื่อศึกษาและนำมาใช้ ก็จะเป็นที่รู้จักกันเกิดการยอมรับ ถ่ายทอดและพัฒนาไปสู่คนรุ่น ใหม่ ตามยุคตามสมัย

จากการสัมมนาของนิสิต ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ปี 2534 เรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยพัฒนาการศึกษาได้อย่างไร” ได้ให้ ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ กระบวนการปรับเปลี่ยนแบบ แผนการดำเนินชีวิตของบุคคล ซึ่งอยู่ในท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมี ความสุขหรือสามารถแก้ปัญหาการดำเนินชีวิตของคนให้สอดคล้อง กับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง ไปแต่ละยุคสมัย

คำว่า “ภูมิปัญญา” เป็นคำที่ใช้กันอยู่ในหมู่นักการศึกษามาานแล้ว ส่วนคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Local Wisdom) หรือบางครั้งใช้คำว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) ภูมิปัญญาไทยก็เรียก เป็นคำที่กล่าวถึงกันมากในทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งองค์กรภาครัฐ และองค์กรภาคเอกชน แต่อย่างไรก็ตาม “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ก็ยังไม่มีคำนิยามอย่างเป็นทางการ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า “ภูมิปัญญา” ว่า น. พื้นความรู้ความสามารถ

พจนานุกรมเว็บสเตอร์ ให้ความหมายคำว่า ภูมิปัญญา (Wisdom) ไว้ ความหมายหนึ่งว่า ข้อมูลที่สั่งสมต่อ ๆ กันมา (Accumulated Information)

นอกจากนี้ บรรดานักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ไว้ต่าง ๆ กัน กล่าวคือ

ประเวศ วะสี กล่าวว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนาน มีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชาแบบที่เราเรียน ผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันหมด” (วิชา ทรวงแสง. 2537 : 60-62)

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมมาแต่อดีต เป็นเรื่องของการจัดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีต ประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากินและพิธีกรรมต่าง ๆ ทุกอย่างเพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านั้น

ชลธิรา สัตยาศึกษา กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นผลึกขององค์ความรู้ที่มีกระบวนการสั่งสม สืบทอดกันกรองกันมายาวนาน ที่มีหลากหลายไร้เอกภาพ แต่ก็ได้ประสมประสานกันจนเป็นเหลี่ยมมุมที่จรัสแสงที่คงทนและทำทายตลอดกาลเวลา ความรู้จะไม่ได้เป็นเอกภาพ (Unity) แต่ภูมิปัญญาจัดว่าเป็น เอกลักษณ์ (Identity)

ยิ่งยง เทาประเสริฐ ได้ใช้คำว่าภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยให้ความหมายว่า เป็นองค์ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมและสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน

วิชิต นันทสุวรรณ กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง แกนหลักของการมองชีวิต การใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งมีความหมายทั้งในแง่ของปัจเจกบุคคล และในแง่ของสังคมหมู่บ้าน

เสรี พงศ์พิศ กล่าวว่า ภูมิปัญญาหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นก็เรียกหมายถึง พื้นเพรากฐานความรู้ของชาวบ้าน

ประเวศ วะสี กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน เกิดจากการสะสมการเรียนรู้มาเป็นระยะเวลายาวนานมีลักษณะเชื่อมโยงกันไปหมดในทุกสาขาวิชาไม่แยกเป็นวิชา ๆ แบบที่เราเรียน ฉะนั้นวิชาเกี่ยวกับเศรษฐกิจอาชีพ ความเป็นอยู่เกี่ยวกับการใช้จ่าย กับการศึกษา วัฒนธรรมมันจะ ผสมกลมกลืนเชื่อมโยงกันไปหมด

สามารถ จันทรสุรย์ นิยาม “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ว่าหมายถึง “ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้างทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาคำดำเนินวิถีชีวิตได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย”

พัทธา สายหู ให้ความหมายคำว่า ภูมิปัญญาไว้ว่า คือ “ความรู้ความคิดที่ได้สั่งสมไว้” ชาวบ้านคือ “คนธรรมดาหรือสามัญชน” หากรวมความหมายก็อาจนิยามได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ “ความรู้ความคิดของคนธรรมดา หรือสามัญชนที่ได้สั่งสมไว้” ส่วนอีกคำหนึ่งคือคำว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง “เครื่องมือ อุปกรณ์การดำรงชีวิตของหมู่คณะ”

การผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาสากล

1. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย

1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยเกิดจากพื้นฐานทางการเกษตร ชีวิตประจำวันของคนไทยส่วนใหญ่มีการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการทำไร่ทำนา การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ ตักกลางภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านนี้เช่น เถวียน

1.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยส่วนใหญ่มาจากพุทธศาสนา คำสอนของศาสนาพุทธรวมทั้งประเพณีเกี่ยวกับศาสนามีส่วนสำคัญในการสร้างภูมิปัญญา เช่น การทำบาตรพระ การหล่อพระพุทธรูป

1.3 ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยเกิดจากการทดลองใช้ชีวิตจริง เช่น เรื่องเกี่ยวกับยาสมุนไพร การนวดไทย อาหารไทย น้ำดื่มสมุนไพร

1.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยมีการบอกเล่าสืบต่อกันมา เมื่อสามารถสืบสรุปแนวปฏิบัติเรื่องใดได้ชัดเจนแล้ว ก็จะมีการจำเอาไว้หรือบันทึกไว้ด้วยใบลานแล้วบอกเล่าให้คนรุ่นลูกรุ่นหลานได้ทราบ และปฏิบัติต่อไปโดยไม่ต้องเสียเวลาศึกษา หรือทดลองทำอีกจึงทำให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากคนรุ่นเก่าไปสู่คนรุ่นใหม่ เป็นเสมือนมรดกทางสังคม

ลักษณะภูมิปัญญาสากล

1. มาจากพื้นฐานความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้เกิดความรู้สมัยใหม่ทางด้านวิทยาศาสตร์ และนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ที่นำมาใช้ในด้านขนส่งและการสื่อสาร

2. มาจากพื้นฐานระบบอุตสาหกรรม ได้นำไปใช้ในระบบการผลิตที่สามารถผลิตโดยเครื่องจักร มีมาตรฐานและผลิตรวดเร็วมาก ๆ ทำให้มีเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ใช้ในสถานที่ทำงานและใช้ในที่อยู่อาศัย

3. มาจากบริเวณที่มีสภาพภูมิอากาศอบอุ่นจนถึงหนาว ประเทศในกลุ่ม ตะวันตกมีส่วนสำคัญในการสร้างภูมิปัญญาสมัยใหม่ การสร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาที่เป็นวัตถุและไม่ใช่ วัตถุ จึงมีพื้นฐานสำคัญจากสภาพภูมิอากาศเขตอบอุ่น หรือเขตแตกต่างจากสังคมไทยที่มี อากาศร้อนชื้น

4. ลักษณะอื่น ๆ เช่น ทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และการนับถือ ศาสนามีส่วนสำคัญในการสร้างภูมิปัญญาสากลเป็นอย่างมาก (ฤดี สุคทอง .ม.ป.ป. : 104 - 105)

2. แนวทางการผสมผสาน

ภูมิปัญญาจากต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับวัตถุ และเครื่องมือ เครื่องใช้สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่มีความทันสมัย ขณะที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องเกี่ยวกับ ชาวบ้าน ซึ่งสังคมยุคใหม่มองว่าล้าสมัย อย่างไรก็ตามการรับเอาภูมิปัญญาจากต่างประเทศเข้ามา นั้นควรมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาหลายประการดังนี้

1. เลือกสิ่งที่มีคุณค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทยที่น่าเลือกใช้ก็คือ เรื่องของปัจจัย 4 คือ อาหาร เสื้อผ้า บ้านพักอาศัย และยารักษาโรค นอกจากนี้ก็มีคุณค่าอื่น ๆ ที่ควรบรรจงให้คนไทยได้ใช้อย่างถูกต้องต่อไป เช่น ภาษาไทย ตัวเลขไทย คนตรีไทย

2. นำสิ่งที่เป็นประโยชน์จากภูมิปัญญาสากล ควรพิจารณาว่าวัตถุสิ่งใด ควรนำมาใช้พัฒนาให้การดำรงชีวิตดีขึ้นก็สมควรจะนำมาใช้ เช่น เครื่องจักรกล ยวดยานพาหนะ เครื่องมือสื่อสารและคอมพิวเตอร์ แต่การใช้สิ่งเหล่านี้ต้องมีจุดมุ่งหมายว่าใช้เพื่อการพัฒนาให้ สังคมมีความก้าวหน้า ไม่ใช่เพื่อสนองความต้องการด้านบันเทิงเท่านั้น ฉะนั้นการที่จะรับเข้ามา นั้นควรพิจารณาให้รอบคอบ

3. ยึดถือหลักการผสมผสานที่เหมาะสม การที่จะได้รับประโยชน์สูงสุด และได้สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับสมาชิกในสังคมนั้น ควรมีความคิดที่ถูกต้องในการผสมผสานระหว่าง ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยกับการรับเอาภูมิปัญญาสากลเข้ามาโดยจะต้องพิจารณาสิ่งที่มีคุณค่าและ เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต

3. ฐานการคิดเรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ภูมิปัญญาพื้นบ้านเป็นองค์ความรู้ ความสามารถและประสบการณ์ของ ชาวบ้านที่สั่งสมสืบทอดกันมา อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงแก้ปัญหา จัดการ ปรับตัว เรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมของชาติพันธุ์ หรือเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นใด ๆ จึงเป็นรากแก้วสำคัญ ที่จะทำให้ท้องถิ่นนั้นเจริญงอกงามอย่างมั่นคง ความจริงคือทุกชาติพันธุ์ที่ดำรงอยู่รอดได้ย่อมต้องมีดีหรือมีภูมิปัญญาเป็นของตนเอง หากไม่แล้วก็อาจสูญพันธุ์ไปนานแล้ว เพียงแต่ว่ามีภูมิปัญญาของชาติพันธุ์หนึ่ง อาจพัฒนาไปแตกต่างกับอีกชาติพันธุ์หนึ่ง ตามความแตกต่างของสภาพแวดล้อม และตามความจำเป็นของสภาพสังคมในท้องถิ่นนั้น ที่จะสามารถรับใช้การแก้ปัญหาและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของสังคมนั้น ๆ ได้

การที่ภูมิปัญญาของท้องถิ่นหนึ่งมีความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อนเหมือนอีกท้องถิ่นหนึ่ง ไม่ได้แปลว่าคนในท้องถิ่นนั้นฉลาดน้อยกว่า เช่น สังคมชนบทห่างไกลไม่มีไฟฟ้าใช้ คนบ้านนอกไม่จำเป็นต้องรู้วิธีการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้า ฉนั้นใด คนกรุงย่อมไม่จำเป็นต้องรู้วิธีการก่อไฟหุงข้าวจากซางข้าวโพดฉนั้นนั้น ต่อเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความจำเป็นต้องใช้ภูมิปัญญา ในการหุงข้าวด้วยไฟฟ้าหรือด้วยซางข้าวโพด ก็อาจจะเรียนรู้กันกันได้ ฉนั้นฐานความคิดในเรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้านก็คือ ต้องนำมิติทางวัฒนธรรมมาเป็นฐานในการคิดหรือพิจารณาเสมอ ฉนั้นคือ

- ไม่ดูถูกหรือมีอคติกับภูมิปัญญาพื้นบ้านอื่นที่แตกต่างจากตัวเอง
- ไม่ยึดติดกับชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism) ไม่ยึดตนเป็นใหญ่หรือเป็นศูนย์กลาง
- เข้าใจวิถีคิดของชาวบ้าน โดยมองภาพออกจากภายในตัวเขาอย่างเป็นองค์รวมและมองภาพในเชิงเคลื่อนไหว ไม่ใช่ตัดสินสิ่งที่เห็นเป็นปรากฏการณ์
- ยอมรับในความหลากหลาย มีความแตกต่างตามวิถีชีวิตในแต่ละสภาพแวดล้อม
- เคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ซึ่งแม้แต่กฎปฏิบัติสหประชาชาติก็ได้ระบุชัดเจนหาไม่แล้วเราจะมองคนอื่นดีกว่าเสมอ คิดแต่จะเปลี่ยนเขาให้เหมือนเราทำเดียว

ฉนั้นจะเห็นว่า ประสบการณ์การพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมา ทางราชการไม่มีฐานการคิดในเรื่องภูมิปัญญาพื้นบ้านเลย เจ้าหน้าที่รัฐจึงตั้งตนเป็นศูนย์กลางไม่ยอมรับความหลากหลาย โดยมีความมั่นคงของความเป็นเอกรัฐเป็นฐานการคิด ผู้ที่มีวิถีคิดแตกต่างจากรัฐ แม้จะมีเข็มมุดเดียวกันกับรัฐ ก็อาจจะเป็นปรปักษ์กับรัฐได้ การพัฒนาจึงมุ่งแต่การเปลี่ยนแปลงภูมิภาพให้เหมือนศูนย์กลาง หรือเปลี่ยนชนบทเป็นเมือง โดยวิธีการแห่ง “ความทันสมัย” ที่มักจะแทนปรากฏการณ์ดั้งเดิมด้วยสิ่งแปลกใหม่ ในอัตราเร่งที่สูงเกินกว่าความสามารถของชุมชนจะรับหรือปรับตัว พัฒนาศึ้นมาจากรากฐานเดิมอย่างค่อยเป็นค่อยไป

จึงก่อให้เกิดความแตกแยกทางภูมิปัญญาของท้องถิ่นกับต่างถิ่นยังความสูญเสียความเป็นตัวของตัวเอง รวมถึงการสูญเสียทางภูมิปัญญาเดิมและถูกรอบงำโดยวัฒนธรรมผู้บริโภคนิยม เกิดความสับสนในวิถีชีวิตใหม่ สถาบันครอบครัวถูกทำลาย ความเป็นชุมชนดั้งเดิมได้หมดสภาพลง เกิดปัญหาทางสังคมควบคู่กับปัญหาเศรษฐกิจ (ยิ่งยง เทาประเสริฐ. 2535: 3 - 4)

ปรัชญาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการ “วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” เป็นกระบวนการตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อ หรือปรัชญาเกี่ยวกับตัวมนุษย์บางประการ(ชุดวิชาการวิจัยชุมชน, 2545) ได้แก่

1. ชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งมีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนร่วมของประเทศ การทรุดโทรม หรือเสียหายของชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่ง หมายถึงความเสียหายของชุมชนส่วนหนึ่งของประเทศ ดังนั้น การที่นักวิจัยจากภายนอกจะกระทำการใดๆ กับชุมชน เสมือนที่กระทำ “หนูตะเภา” หรือวัตถุประสงค์สำหรับการวิจัย (Research Object) ตามอำเภอใจ โดยที่สมาชิกในชุมชนไม่มีส่วนร่วมด้วยย่อมไม่เป็นการสมควร เพราะนักวิจัยไม่สามารถรับผิดชอบต่อผลที่การกระทำกับชุมชน

2. ชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองที่อาจไม่เหมือนกับแห่งอื่นๆ ที่นักวิจัยได้รู้จักและอาจไม่เหมือนกับที่กล่าวไว้ในตำราเชิงทฤษฎีที่นักวิจัยได้เล่าเรียนมา ดังนั้นนักวิจัยจากภายนอกจะถือว่าความรู้และประสบการณ์ของตนมีมากพอสำหรับจะกระทำจากชุมชนย่อมไม่สมควร

3. สมาชิกแต่ละคนของชุมชนท้องถิ่นนอกจากจะได้รับปกป้องตามหลัก “สิทธิมนุษยชน” แล้วยังเป็นผู้มีศักยภาพมีความรู้ความสามารถ มีคุณงามความดีจึงควรได้รับการปฏิบัติอย่างผู้มีเกียรติ

4. มนุษย์ทุกคนมีความสามารถโดยธรรมชาติในระดับหนึ่งที่จะรวมคิด ร่วมวางแผน เพื่อสร้างสรรค์อนาคตที่ดีของตนเองและกลุ่มของตน

5. มนุษย์เป็นสัตว์สังคม มนุษย์ไม่อาจเจริญรุดหน้าได้มากนักโดยลำพังตนเองที่แยกจากหมู่คณะมนุษย์จำเป็นต้องร่วมมือกันสร้างความเจริญของชุมชนท้องถิ่นท้องถิ่นของตน

6. สิ่งที่เรียกว่าความน่าเชื่อถือ สำหรับ การวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นนั้น จะใช้เกณฑ์จากภายนอกหรือจากตัวแบบทางความคิดเชิงทฤษฎีในตำราวิจัยเพียงด้านเดียวหาพอไม่ จำเป็นต้องใช้เกณฑ์ของความเห็นชอบจากสมาชิกในท้องถิ่นด้วยเป็นสำคัญ เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับชีวิตของเขา และเขาเอง ก็มีความรู้ มีประสบการณ์ในระดับหนึ่ง สำหรับจะใช้ตัดสินใจว่าอะไรควรไม่ควร

7. ความยั่งยืน ของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ก็คือ ความคงอยู่อย่างถาวรของปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต ตามแนวคิดเชิงระบบ ดังนั้น การมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการต่อเนื่องและถาวรในชุมชนท้องถิ่นใด จึงเท่ากับมีปัจจัยนำเข้า และกระบวนการที่ยั่งยืน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดผลผลิต คือ ความเจริญที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นนั้นแนวความคิดและธรรมชาติของการวิจัยร่วมของประชาชนซึ่ง Mikkelsen กล่าวว่า แนวคิดการมีส่วนร่วมเกิดจากการตั้งข้อสงสัยต่อความสัมพันธน์ไม่เท่าเทียมในการพัฒนา

แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

สำหรับการพัฒนาสังคมที่ผ่านมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานนั้น ผลนั้นยังไม่ประสบความสำเร็จที่ยั่งยืน ได้เลย ทั้งที่มีการวางแผนในการให้ความช่วยเหลือตามโครงการต่างๆ เช่น ส่งผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถในสาขาวิชาต่างๆ เข้าไปศึกษาปัญหา ศึกษาชุมชน และเสนอแนวความคิดที่สอดคล้องกัน โดยจัดเงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าจำนวนมาก แต่ผลกลับไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

นักวิชาการด้านการพัฒนาจำนวนมากให้ความเห็นว่าการพัฒนาในแนวเดิมที่ทุ่มเทให้ความช่วยเหลือด้านบุคลากร วิชาการ และทรัพยากรจากภายนอกเข้าไปเพียงฝ่ายเดียวนั้นไม่เพียงพอที่จะแก้ไขปัญหของชุมชนให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาได้ เพราะการแก้ไขปัญหและการพัฒนาชุมชนจะบังเกิดผลเมื่อมีการเรียนรู้ร่วมกันจากการกระทำของทั้งนักพัฒนาและประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ โดยมีประชาชนเป็นผู้กระทำ (Actor) ในการพัฒนามิใช่เป้าหมายหรือผู้ถูกกระทำ ในกระบวนการดังกล่าว การเรียนรู้ร่วมกันผ่านการดำเนินงานพัฒนาจะก่อให้เกิดปัญญา และพลังในการก้าวผ่านความยากลำบากในการแก้ไขปัญหและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างมั่นคง ในการพัฒนา ยุคปัจจุบัน จึงได้มีการกล่าวถึงการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นกระแสหลักของการพัฒนาสังคมของทุกประเทศ (ชวลิตวิภากรวิชัยชุมชน : 112)

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านและการปลุกฝังภูมิปัญญา

การมีส่วนร่วม คือการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนา เข้ามามีส่วนกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้เป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร

การมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ใช่หมายความว่าเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ผู้นำท้องถิ่นคิดหรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ มีกิจกรรมและวิถีดำเนินงานของตนอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนได้ แต่ผู้บริหารการพัฒนา มักไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นความคิด หรือโครงการของตน

ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการมีส่วนร่วม คือการที่ประชาชนหรือชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น อันเป็นกระบวนการขั้นตอนของการวางแผนในการพัฒนาท้องถิ่นที่เป็นที่อยู่อาศัยในการดำรงชีวิตของตน นอกจากนั้น หลังจากนั้นได้

กำหนดวัตถุประสงค์และแผนงานร่วมกัน และปฏิบัติงานตามแผนงานของโครงการดังกล่าวร่วมกันแล้วยังมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากบริการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของท้องถิ่น ซึ่งอาจไปโดยทางอ้อม คือ ผ่านกรรมการที่เป็นฝ่ายบริหารงานของหมู่บ้านหรือเป็นไปโดยตรง คือ ได้เข้าร่วมด้วยตนเอง

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ช่วยเกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด เนื่องจากเกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา และสร้างความเจริญให้กับชุมชนหรือหมู่บ้านของตนผ่านกิจกรรมกระบวนการทำงานตามโครงการ

การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นการสะท้อนถึงความจริงใจของรัฐที่มีต่อการสนับสนุนให้ประชาชนมีเสรีภาพในการตัดสินใจ และกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ ของท้องถิ่นของตน

เป็นช่องทางสะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น ได้ถูกต้อง ตรงประเด็นเป็นการสร้างฉันทามติร่วม ซึ่งจะก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ เนื่องจากเป็นการสร้างข้อตกลงที่เกิดจากการยอมรับร่วมกันภายในกลุ่ม

เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เพราะในกระบวนการมีส่วนร่วม จะต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้ และข้อคิดเห็นระหว่างกัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นเสมือนเวทีในการเรียนรู้ที่มีประโยชน์อย่างมาก

เป็นการสนับสนุนการพัฒนาความรักท้องถิ่นและความรับผิดชอบต่อสังคม ให้เกิดขึ้นในพฤติกรรมของประชาชนในท้องถิ่น

ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของผลงาน อันเนื่องมาจากโครงการพัฒนา ที่จัดทำขึ้นในหมู่บ้าน และจะช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการดูแลบำรุงรักษา

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

รายงานการศึกษาของสมาคมมิตรชนบท (เลียบ ไทยยัง 2529) เรื่อง “ประสบการณ์เรียนรู้จากชาวบ้าน: กระบวนการและขั้นตอนการมีส่วนร่วมในชุมชน” ได้เสนอแนะขั้นตอนการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน เรียกว่า 6 ร่วมนดังนี้

1. ขั้นการร่วมอยู่ร่วมกันและรับรู้ปัญหา เป็นขั้นตอนที่นักวิจัยต้องทำตนเองให้ผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกับชาวบ้าน เพราะโดยข้อเท็จจริงนักพัฒนาและนักวิจัยเป็นบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งเป็นคนต่างถิ่นมีการศึกษาสูงกว่าชาวบ้าน ความแปลกแยกและความแปลกหน้าระหว่างชาวบ้านและนักพัฒนาจึงยังคงดำรงอยู่ นักพัฒนาจึงต้องพัฒนาตนเองให้เป็นเนื้อเดียวกับชาวบ้าน

ก่อน นักพัฒนาจึงสามารถเรียนรู้และเก็บข้อมูลเชิงลึกจากชาวบ้านได้ นั่นหมายถึงเมื่อชาวบ้านมองเห็นว่านักพัฒนาและนักวิจัยชุมชนต้องเรียนรู้และปรับตัว

2. ขั้นร่วมทำงานเป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน โดยปกติการที่ชาวบ้านจะมองเห็นนักพัฒนาเป็นบุคคลกลุ่มเดียวกับเขาเป็นเรื่องค่อนข้างยาก เพราะนักพัฒนามีคุณสมบัติแตกต่างจากชาวบ้าน ดังกล่าวมาแล้ว สิ่งที่จะช่วยให้นักพัฒนาเป็นกลุ่มเดียวกัน ได้จึงต้องร่วมทำงานกับชาวบ้าน นักพัฒนาทำตัวให้เป็นกลุ่มเดียวกับชาวบ้านได้ ต้องร่วมทำงานให้เหมือนกับที่เขาทำในชีวิตประจำวัน ความแปลกแยกและความแตกต่างจึงกลายเป็นความประสมกลมกลืน ความไว้เนื้อเชื่อใจจึงเกิดขึ้น

3. ขั้นร่วมคิดร่วมศึกษาปัญหาชุมชน วัฒนธรรมไทยเป็นวัฒนธรรมที่ให้เกียรติผู้ใหญ่และผู้รู้ในกรณีที่นักพัฒนาหรือนักวิจัยซึ่งมีคุณสมบัติของผู้มีการศึกษาสูงเป็นผู้รู้กว่าชาวบ้านจะคิดว่าเป็นผู้ที่แก้ปัญหาให้คนได้ จึงยอมรับความคิดเห็นมากกว่าที่จะเป็นผู้ร่วมแสดงความคิดเห็นที่ได้จากนักพัฒนาจึงเป็นของนักพัฒนาและนักวิจัยชุมชน มิใช่เป็นปัญหาของชุมชน ดังนั้นการที่นักพัฒนาจะเรียนรู้และได้ปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง นักพัฒนาต้องทำตัวให้เป็นกลุ่มเดียวกับชุมชนก่อน อยากรู้ก็ตาม トラบโคที่ชาวบ้านยังคิดว่านักพัฒนาเป็นผู้รู้มากกว่า ชาวบ้านจะไม่ยอมคิดร่วมกับนักพัฒนาแต่จะให้นักพัฒนาเป็นผู้คิด ผลที่ได้จากความคิดในการแก้ปัญหาจึงเป็นผลที่เกิดจากนักพัฒนา ผลสุดท้ายปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนยังคงดำรงอยู่ ดังนั้นกระบวนการร่วมคิดและร่วมศึกษาปัญหาชุมชนจึงเป็นวิธีการที่จะได้ปัญหาและข้อมูลที่แท้จริงของชุมชน นำไปสู่การร่วมแก้ปัญหาที่ตรงประเด็นในขั้นต่อไป

4. ขั้นร่วมพัฒนาแก้ไขปัญหาชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคือขั้นตอนการลงมือปฏิบัติระหว่างนักพัฒนาและชาวบ้าน การที่นักพัฒนาทำตัวให้เป็นกลุ่มเดียวกับชาวบ้าน จึงเป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาวิธีการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบจากนักพัฒนาสู่ชาวบ้าน ถ่ายเทภูมิปัญญาและข้อมูลแท้จริงของชาวบ้านสู่นักพัฒนา ขั้นการพัฒนาและแก้ไขปัญหาคือชุมชน จึงเป็นการเรียนรู้และแก้ปัญหาร่วมกันอย่างเป็นระบบระหว่างชาวบ้าน นักพัฒนาและนักวิจัย

5. ขั้นร่วมสรุปและร่วมประเมินผล การร่วมกันพัฒนาเป็นขั้นตอนของการปฏิบัติจริง ดังนั้น ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ นักพัฒนาและชาวบ้านจึงรับรู้ร่วมกันด้วยการร่วมสรุปและร่วมประเมินผล ข้อสรุปที่ได้จึงเป็นองค์ความรู้ใหม่ของชุมชนและนักพัฒนา

6. ขั้นร่วมรับผลและพัฒนาต่อไป ผลของข้อสรุปในขั้นที่ 5 จะเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่นักพัฒนาและชาวบ้านใช้เป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนและการพัฒนาชุมชนต่อไป

การพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ใช้สอยและเป็นการเพิ่มมูลค่า

การพัฒนาผลิตภัณฑ์(product development) เป็นการสร้างสินค้าขึ้นมาจำลองแบบทุกอย่างเหมือนของจริง ในขั้นนี้ใช้เงินลงทุนมาก และจะต้องตอบคำถามเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ว่าสามารถเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์โดยใช้เทคนิคต่างๆ ได้หรือไม่และลูกค้าจะยอมรับเพียงใด

(นิรัช สุขสังข์,2543:)

ในขั้นการการพัฒนาผลิตภัณฑ์นี้จะแบ่งออกเป็น 3 ขั้น คือ ขั้นการพัฒนามูลฐานและทดสอบขั้นการกำหนดคร่าวๆ และขั้นการบรรจุกิน

1. การพัฒนาขั้นมูลฐาน(prototype development department) หน้าที่ในขั้นนี้เป็นหน้าที่ของแผนวิจัยและพัฒนา(research and development) ซึ่งจะจำลองแบบผลิตภัณฑ์ออกมาหนึ่งแบบหรือมากขึ้นไป โดยอาศัยแนวความคิดผลิตภัณฑ์จากขั้นที่สาม

2. การทดสอบหน้าที่ของผลิตภัณฑ์(function test) การทดสอบหน้าที่เพื่อที่จะได้ทราบว่าผลิตภัณฑ์ปลอดภัย โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์จะต้องผ่านการทดลองและผ่านการยอมรับ

3. การทดสอบผู้บริโภค(consumer test) อาจทำได้หลายกรณี การนำผู้บริโภคไปทดสอบในห้องปฏิบัติการใช้ตัวอย่างสินค้าทดสอบ โดยแจกผลิตภัณฑ์ให้ผู้ทดลองใช้ผลิตภัณฑ์ให้ผู้บริโภคทดลองใช้โดยมีข้อแลกเปลี่ยนจะต้องรายงานความชอบ และข้อบกพร่องของผลิตภัณฑ์การวิจัยและการพัฒนางานออกแบบมีขั้นตอนวิธีคิดและวิธีการดำเนินงานหลายแนวคิดตามความพร้อมของกลุ่ม และองค์การตลอดจนการบริหารจัดการที่ดีของธุรกิจ โดยภาพรวมแล้วจะเห็นว่าการพัฒนาจะเริ่มจากการเข้าใจสภาพปัญหา นอกจากนั้นจะต้องศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนางานออกแบบทั้งในด้านตลาดเศรษฐศาสตร์เทคโนโลยีที่จะนำมาใช้การวิเคราะห์อิทธิพลที่มีผลต่อสภาพแวดล้อม

แนวทางการพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของชุมชน

การพัฒนาประเทศไทยในอนาคต 20 ปี มีจุดมุ่งหมายมุ่งเน้นการแก้ปัญหาความยากจนและยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศ ให้เกิด "การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย" และสร้างค่านิยมร่วม ให้คนไทยตระหนักถึงความจำเป็นและปรับเปลี่ยนกระบวนความคิด ทัศนคติ และกระบวนการทำงาน โดยยึด "ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" เป็นปรัชญานำทางให้เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารจัดการประเทศแนวใหม่ ที่มุ่งสู่ประสิทธิภาพและคุณภาพ และก้าวตามโลกได้อย่างรู้เท่าทัน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างคุณค่าที่ดีในสังคมไทยบนพื้นฐานของการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของความเป็นไทย จึง

ได้กำหนดสภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ โดยมุ่งพัฒนาสู่ "สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ" ใน 3 ด้าน คือ

1. สังคมคุณภาพ ที่ยึดหลักความสมดุล ความพอดี สามารถสร้างคนทุกคนให้เป็นคนดี คนเก่ง พร้อมด้วยคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกสาธารณะ พึ่งตนเองได้ คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีเมืองและชุมชนน่าอยู่ มีระบบดี มีประสิทธิภาพ ระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพ มีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ ได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบการเมืองการปกครอง โปร่งใส เป็นประชาธิปไตย ตรวจสอบได้ และมีความเป็นธรรมในสังคมไทย

2. สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถคิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันโลก เพื่อพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง สามารถส่งสมทุนทางปัญญา รักษาและต่อยอดภูมิปัญญา ห่วงถิ่นได้อย่างเหมาะสม

3. สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของเอกลักษณ์ สังคมไทยที่พึ่งพาเกื้อกูลกัน รักรัก สามัคคี มีจารีตประเพณีดีงาม มีความเอื้ออาทร รักภูมิใจในชาติ และท้องถิ่น มีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง ตลอดจนเครือข่ายชุมชนทั่วประเทศ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญานำทางให้การพัฒนาระดับกลาง อยู่บนพื้นฐานของความสมดุลพอดีและความพอประมาณอย่างมีเหตุผล นำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง สามารถพึ่งตนเอง มีภูมิคุ้มกันและรู้เท่าทันโลก คนไทยส่วนใหญ่มีการศึกษาและรู้จักเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต เป็นคนดี มีคุณธรรมและซื่อสัตย์สุจริต อยู่ในสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ สามารถรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่ไปกับการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงาม ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าทางสังคมไทยที่มีความสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน อันจะเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศอย่างสมดุล มีคุณธรรมและยั่งยืน เพื่อก้าวสู่วิสัยทัศน์ร่วมของสังคมไทย จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการวาง "บทบาทการพัฒนาประเทศ" ในอนาคตอย่างเหมาะสม สอดคล้องกับศักยภาพและบทบาททางเศรษฐกิจของพื้นที่ โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมที่จะวางรากฐานการพัฒนาเป็นสังคมและชุมชนที่เข้มแข็ง มีระบบบริหารจัดการที่ดีในทุกระดับ ขณะเดียวกันมีการใช้ศักยภาพด้านเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทยที่ประณีประนอม เปิดกว้าง ในการพัฒนาเป็นแกนประสานการเจรจา เสริมสร้างสันติภาพในภูมิภาคและใช้ศักยภาพด้านการผลิตและบริการเพื่อเตรียมพัฒนาประเทศสู่ความเป็นฐานเศรษฐกิจของภูมิภาค โดยเฉพาะด้านการเกษตร การแปรรูปการเกษตรและอาหาร การเป็นฐานการท่องเที่ยวที่หลากหลาย และเป็นศูนย์กลางการศึกษาและวิชาการที่เข้มแข็ง ควบคู่ไปกับการพัฒนาเป็นประตูเศรษฐกิจเชื่อมโยง

กลุ่มประเทศเพื่อนบ้านและภูมิภาค ด้านการขนส่งทางอากาศ ทางบก และทางน้ำ รวมทั้งการสื่อสารโทรคมนาคมของภูมิภาค โดยอาศัยศักยภาพที่ได้เปรียบของพื้นที่เศรษฐกิจและโครงข่ายบริการพื้นฐานที่พัฒนาขึ้นแล้ว เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศให้ก้าวตามโลกอย่างรู้เท่าทัน

เมื่อพิจารณาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงจากชนบทสู่เมืองที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคต จากการค้นพบว่าประชากรจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 37 ในปัจจุบัน เป็นร้อยละ 50 ของประชากรของประเทศทั้งประเทศ ในอีก 10 ปี ข้างหน้า จึงมีความจำเป็นต้องปรับกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ ให้เหมาะสม เพื่อสร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน โดยให้ชนบทยังคงบทบาทเป็นฐานการผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของประเทศ ขณะที่เมืองช่วยสนับสนุนในการเป็นแหล่งตลาดและการบริโภค รวมทั้งแหล่งจ้างงานที่ส่งทอดความเจริญสู่พื้นที่ความเจริญสู่พื้นที่ชนบท ขณะเดียวกันมีความเข้มแข็งของชุมชนและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ ช่วยสร้างโอกาสที่เกื้อหนุนหลังการพัฒนาเพื่อฟื้นฟูและเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 จึงได้กำหนดให้มียุทธศาสตร์การจัดการเชิงพื้นที่ในมิติใหม่ มุ่งปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองให้เข้าสู่สมดุลและยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่ประสานเชื่อมโยงชนบทและเมืองอย่างเกื้อกูลกันและกัน นำไปสู่เป้าหมายระยะยาวในการกระจายโอกาสการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นให้เท่าเทียมกันตามศักยภาพในทุกพื้นที่ โดยจะดำเนินการตามหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม ที่อาศัยความเข้มแข็งของชุมชนฐานรากทั้งในชนบทและเมืองเป็นพื้นฐาน ให้คนส่วนใหญ่ของประเทศมีพลังเพิ่มขีดความสามารถด้วยตนเองและพึ่งตนเองได้ รวมทั้งใช้ทุนทางเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันอย่างรอบคอบ ระมัดระวังและมีประสิทธิภาพ สร้างเศรษฐกิจพออยู่พอกินเป็นภูมิคุ้มกันเบื้องต้น ขณะเดียวกันมีการเชื่อมโยงเศรษฐกิจชนบทและเมืองที่ผสมผสานเทคโนโลยีสมัยใหม่ร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น โดยลำดับ ภายใต้ความมีเหตุผลและเกื้อกูลกัน ควบคู่กับการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็ง สามารถรองรับการกระจายภารกิจด้านการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งสนับสนุนกระบวนการชุมชนและประชาสังคมในการร่วมสร้างความเป็นธรรมแก่คนทุกระดับในสังคม โดยเฉพาะคนจนและผู้ด้อยโอกาส เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

ขณะเดียวกันยังต้องสร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจของประเทศอย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นฐานการลงทุนและเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ อันจะ

ช่วยปูพื้นฐานการวางบทบาทการพัฒนาประเทศในภูมิภาคได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับศักยภาพทางเศรษฐกิจของพื้นที่ บนพื้นฐานการจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยอาศัยศักยภาพของพื้นที่เศรษฐกิจที่กระจายอยู่ในภูมิภาคต่างๆทั่วประเทศควบคู่กับโครงข่ายบริการพื้นฐานที่ครอบคลุมค่อนข้างทั่วถึงอยู่แล้ว ในการพัฒนาเตรียมประเทศเป็นประตูเศรษฐกิจของภูมิภาคที่เชื่อมโยงกับตลาดโลกอย่างเป็นระบบ เพื่อเสริมสร้างความแข็งแกร่งของเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

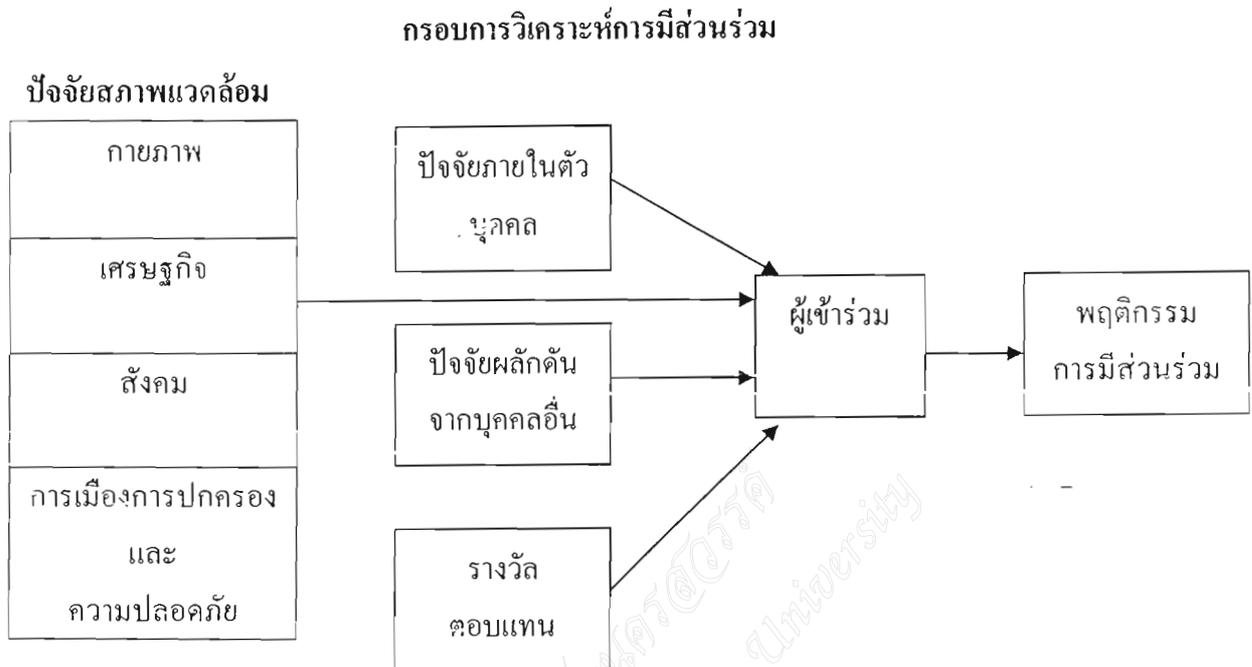
วัตถุประสงค์

1. สร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาชนบทและเมืองให้สัมพันธ์อย่างเกื้อกูลและเกิดความสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยความเข้มแข็งของชุมชนและประชาสังคม ควบคู่กับการบริหารจัดการพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม เป็นพื้นฐานของการขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน
2. ยกระดับคุณภาพคุณภาพชีวิตและสร้างความมั่นคง

กรอบการวิเคราะห์การมีส่วนร่วม

กระบวนการนี้จะดำเนินการหลังจากที่หุ้นส่วนได้มีแกนนำชุดหนึ่งที่มีใจพร้อมที่จะแก้ไขปัญหานั้นเป็นโจทย์หลักของโครงการฯ ได้มีการรวมกลุ่มตามธรรมชาติที่มีสมาชิกจำนวนหนึ่ง มากน้อยเพียงใดไม่สำคัญ แต่เป็นแกนนำต้องเป็นตัวจักรสำคัญของกลุ่ม วิธีการหลักที่ใช้ตามมาก็คือ การวิเคราะห์ปัญหาแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการประยุกต์ PRA หรือเรียกในวงการว่า การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมก่อนที่จะลงไปพิจารณาในสาระสำคัญของกระบวนการนี้ ผู้เขียนขอแนะนำวิธีการ PRA ที่เป็นที่น่าสนใจและนำไปปฏิบัติค่อนข้างแพร่หลายในปัจจุบันมาให้เห็นถึงหลักการและวิธีการที่สำคัญ จากนั้นจะชี้ให้เห็นว่า PRA จะต้องนำเอา PRA มาประยุกต์ปรับใช้ลักษณะใด จะใช้แบบตรงไปตรงมาตามต้นแบบจะไม่เกิดผลตามวัตถุประสงค์ของ PRA

การมีส่วนร่วมอีกรูปแบบหนึ่ง และอาจใช้เป็นกรอบการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนได้คือรูปแบบของวิทิศ มันทาภรณ์ สรุปลไว้ดังนี้

ที่มา : ประจักษ์ เวสารัชช์.2528 : 35

ทฤษฎีระบบ(system theory)

ทฤษฎีระบบ IPOI (CIPP หรือ IPP+I) เป็นเครื่องมือทางความคิดสำหรับพิจารณา เพื่อค้นคว้าความหมายเชิงปฏิบัติของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” เพื่อให้มองเห็นประเด็นต่างๆชัดเจนขึ้นมากเมื่อเทียบกับการพิจารณาโดยไม่ใช่แนวความคิดเชิงระบบ(มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.2545:148)

เมื่อนำทฤษฎีระบบมาเป็นทฤษฎี ที่สามารถนำไปใช้ อธิบายเหตุการณ์หรือ การแก้ไขปัญหา ทฤษฎีระบบยังสามารถนำเอาทฤษฎีอื่นๆเข้ามาใช้งานด้วยกันได้ สามารถแสดงทักษะระบบของกลุ่มตามทฤษฎีระบบ IPOI ซึ่งต้องการบรรลุเป้าหมายร่วมกันทุกระบบอันประกอบด้วย ส่วนที่เกี่ยวข้องกัน คือ

ปัจจัยนำเข้า (Input,I)

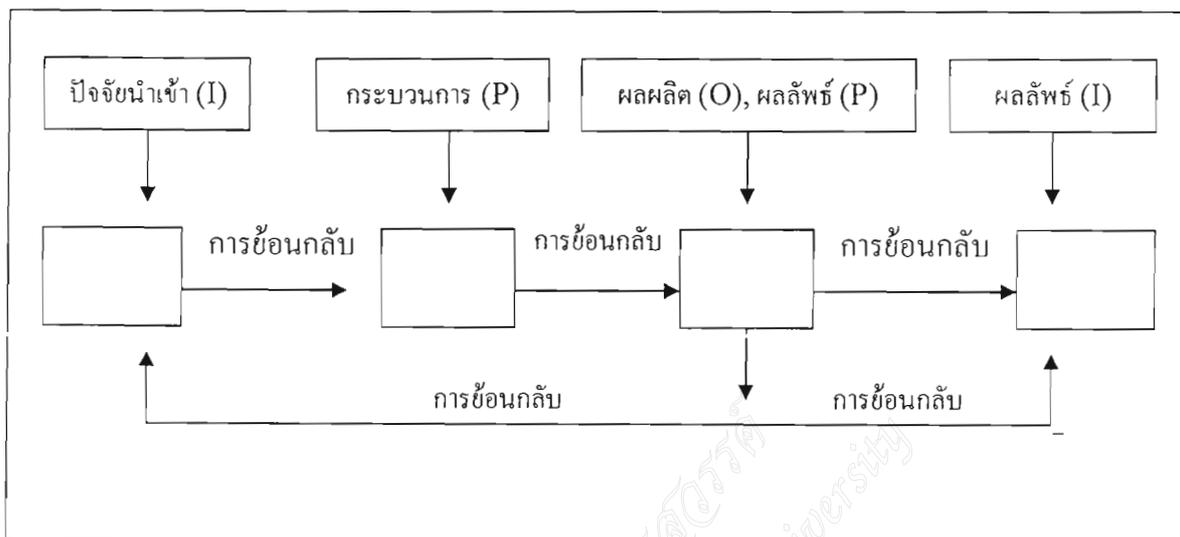
กระบวนการหรือกระบวนการแปรสภาพ (Process,P)

ผลลัพธ์หรือผลผลิต (Output,O,Product,P)

ผลกระทบ (Impact,I)

การย้อนกลับ (Feedback)

สามารถเขียนเป็นแผนภูมิทฤษฎีระบบ (IPOI หรือ CIPP หรือ IPP+I) ได้ดังนี้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา

งานวิจัยของสมชัย ช่อไสวและคณะ(2546) เรื่องกระบวนการธุรกิจแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาบ้านแก่ง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นโครงการที่มุ่งศึกษาและร่วมหาแนวทางที่เหมาะสม ในการพัฒนาอาชีพของประชาชนในท้องถิ่น โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมตลอดทุกขั้นตอนของงานวิจัย จนประชาชนเกิดภูมิปัญญาสามารถประสานภูมิปัญญาใหม่เข้ากับภูมิปัญญาดั้งเดิมได้อันจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด ผลการวิจัยปรากฏว่า ในระยะเวลาตั้งแต่เริ่มต้นการวิจัยจนกระทั่งเสร็จสิ้นการวิจัยได้เกิดการพัฒนาก้าวไปส่วนหนึ่งจริงแม้จะยังไม่ถึงจุดที่คณะผู้วิจัย คาดหวังแต่ก็น่าจะเป็นพื้นฐานที่ดี ในการพัฒนาธุรกิจนี้ของประชากรที่เป็นกลุ่มวิจัยได้

2. งานวิจัยเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนและการรวมกลุ่มชุมชน

งานวิจัยของชาญ ยอดและ(2545)เรื่องการศึกษาสภาพของธุรกิจชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาโครงการนำร่องการเกษตรอินทรีย์-ผักปลอดสารพิษในกลุ่มเกษตรกรดอกคำหมูบ้านสหกรณ์คำริ ตำบลน้ำพราว จังหวัดเชียงใหม่ มุ่งให้ชาวบ้านรวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับสภาพความเป็นอยู่ สภาวะทางการตลาดและสุขภาพในการดำเนินชีวิตโดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เช่นเดียวกับงานวิจัยของอนุชาติ ยศปิ่น (2545) เรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาธุรกิจชุมชนของเครือข่ายร่วมจัดสรรหัตถกรรม คล้ายกับงานวิจัยของสมภพ เจริญนุทต (2545) เรื่อง

การศึกษาและพัฒนาธุรกิจชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาการผลิตน้ำตาลโตนด ตำบลเกอชัย อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่มีลักษณะต่างคือดูแลทั้งการผลิต การตลาดและการบริหารจัดการ

3.งานวิจัยที่มุ่งพัฒนาตัวผลิตภัณฑ์ การตลาดและการรวบรวมกลุ่มชุมชน

ได้แก่ งานวิจัยของ ตีวัฒน์ ปารีศรี (2545) เรื่องการพัฒนาผลิตภัณฑ์กระดาษสาเชิงวิสาหกิจชุมชน เน้นตัวผลิตภัณฑ์ งานวิจัยของ ปาจริย์ ผลประเสริฐ (2545) เรื่องการศึกษารูปแบบและปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มสตรีทอผ้า บ้านหนองหมือด ตำบลแสนตอ อำเภอลำดวน จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดกำแพงเพชร ศึกษา รูปแบบและปัจจัยแห่งความสำเร็จอื่น งานวิจัยของพัฒนา โพนไสว เรื่องการศึกษาศักยภาพทางการตลาดเพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการเรียนรู้การพัฒนาธุรกิจชุมชน มุ่งเน้นการตลาดและองค์ประกอบทางการตลาดเท่านั้น โครงการวิจัยของ ฟุ้งศรี ภักดีสุวรรณ เรื่องการพัฒนาแบบมีคเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ บ้านหนองกระบอก ตำบลแก้ว อำเภอลำดวน จังหวัดสุพรรณบุรี เน้นการพัฒนาแบบเพื่อมุ่งหวังมูลค่าเพิ่มทางการตลาด

4. กิ่งแก้ว อินหว่าง (2532 : 36) ได้วิจัยเรื่อง ทักษะคิดที่มีต่อการประกอบอาชีพจักสาน พบว่า อาชีพจักสานเป็นอาชีพหัตถกรรมพื้นบ้านไทยประเภทหนึ่ง ที่มีปัญหาเรื่องการหาตลาดจำหน่ายไม่ค่อยได้ แต่เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาชุมชน สามารถช่วยเหลือแก้ไขปัญหาด้านการตลาดและราคาผลิตภัณฑ์ ให้แก่กลุ่มจักสานได้ดี

5. วิบูลย์ ลีสุวรรณ (ม.ป.ป. : 268) กล่าวว่า เครื่องจักสานที่ทำกันในภาคกลางนั้นมีไม้กึ่งชนิดที่ทำกันมากที่อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งส่วนมากสานเป็นกระเป๋าถือ ตะกร้า หวี ส่วนในแหล่งอื่นก็ทำบ้างแต่ไม่มาก เช่นที่อำเภอบางบาล จังหวัดอ่างทอง นอกจากนี้ยังมีการสานกระชุกหมูที่จังหวัดนครปฐมและจังหวัดราชบุรี นอกเหนือจากเครื่องจักสานหวายแล้วยังมีเครื่องจักสานใบลาน ใบตาล ซึ่งทำกันไม่มากนัก เช่น ปลายตะเพียนสานด้วยใบลาน และเครื่องเด็กเล่น ที่ทำในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา งอบมีสานมากในเขตอำเภอบางประอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วินัย วิริยะปานนท์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “เครื่องจักสานอำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัยสรุปว่า การประดิษฐ์เครื่องจักสาน มีจุดมุ่งหมายเปลี่ยนไปจากเดิมจากประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน เป็นหัตถกรรมประยุกต์ โดยดัดแปลงให้ก้าวหน้าตามกาลสมัยและผลิตให้ได้ปริมาณมากตามความต้องการของตลาด ทั้งเด็กและผู้ใหญ่มีความสามารถในการจักสานเป็นอย่างดี ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษหลายชั่วอายุคน และได้แบ่งเครื่องจักสานออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้แก่ เครื่องจักสานที่เป็นภาชนะ เช่น กระบุง กระจาด กระติบ ตะกร้า เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องตกแต่ง เช่น กระออม กระชู่ เครื่องจักสานที่ใช้ในครัวเรือน

บทที่ 3

บริบทชุมชนบ้านเกาะหงษ์

จากการศึกษาบริบทชุมชนของกลุ่มชุมชนบ้านเกาะหงษ์ ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ โดยวิธีการศึกษาเอกสาร ข้อมูลในอดีต การสอบถาม การจัดเวทีชาวบ้าน การสนทนากลุ่ม รวมทั้งสังเกตการณ์ในการเข้าไปสำรวจประจำหมู่บ้าน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาปัญหา สาเหตุของปัญหา โดยมีชุมชนผู้นำท้องถิ่น มีนักวิจัยผู้ช่วยวิจัย และนักศึกษาเข้าร่วมศึกษา ข้อมูลพื้นฐานที่ใช้ในการศึกษางานวิจัยในครั้งนี้ได้แก่

สภาพภูมิศาสตร์

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่ศึกษา

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

สภาพภูมิศาสตร์

ที่ตั้งและอาณาเขตของหมู่บ้านสภาพทั่วไปของตำบล

ตำบลตะเคียนเลื่อนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอเมืองทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา

เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าสู่ตำบล

การเดินทางโดยใช้เส้นทางถนนสวรรคคีวิถี และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3005 (ถนนสายนครสวรรค์ - โกรกพระ ระยะทางประมาณ 9 กม.

อาณาเขตตำบล

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ต.นครสวรรค์ตก อ.เมือง จ.นครสวรรค์

ทิศใต้ ติดต่อกับ ต.บางมะฝ่อ อ.โกรกพระ จ.นครสวรรค์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ต.บางมะฝ่อ อ.โกรกพระ จ.นครสวรรค์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ต.บางประมุง อ.โกรกพระ จ.นครสวรรค์

ลักษณะภูมิอากาศ

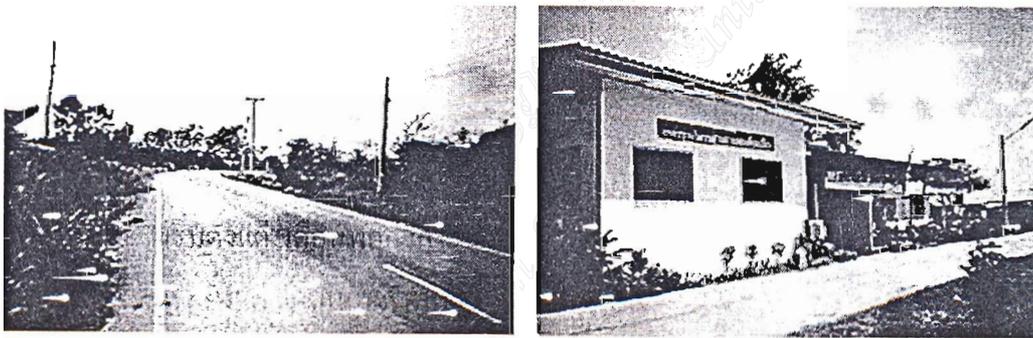
ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมืองนครสวรรค์ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนล่าง ภาคกลางตอนบนของประเทศไทย มีลักษณะภูมิอากาศแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อน และแห้งแล้ง แบ่งฤดูกาลออกได้ 3 ฤดู คือ

ฤดูฝน	เริ่มตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม – เดือนตุลาคม
ฤดูหนาว	เริ่มตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน – เดือนมกราคม
ฤดูร้อน	เริ่มตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ – เดือนเมษายน

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่ศึกษา

ประวัติความเป็นมา

ตำบลตะเคียนเลื่อน ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2475 ซึ่งมีคนเล่ากันว่า มีต้นตะเคียนต้นใหญ่ได้ลอยนำมาทางคันแม่น้ำเจ้าพระยา และมาติดอยู่ที่หมู่บ้าน ต่อมาต้นตะเคียนดังกล่าวได้เจริญเติบโตเป็นต้นตะเคียนขนาดใหญ่ จึงได้ตั้งชื่อว่า "บ้านตะเคียนเลื่อน" ปัจจุบันดังกล่าวคือ วัดตะเคียนเลื่อน

ภาพที่ 3.1 แสดงลักษณะสภาพทั่วไปของตำบลตะเคียนเลื่อน

สภาพทั่วไปของตำบล

ตำบลตะเคียนเลื่อนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ของอำเภอเมืองทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา

พื้นที่และการใช้ประโยชน์

ส่วนใหญ่พื้นที่ในหมู่บ้านเกาะหงษ์ ประชากรส่วนมากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำไร่กล้วยไข่ พริก รองลงมาเป็นเฟอร์นิเจอร์

จำนวนประชากรของตำบล

จำนวนประชากรทั้งสิ้น 6,031 คน เป็นชาย 2,874 คน เป็นหญิง 3,157 คน

ข้อมูลอาชีพของตำบล

อาชีพหลัก ทำสวน ไร่

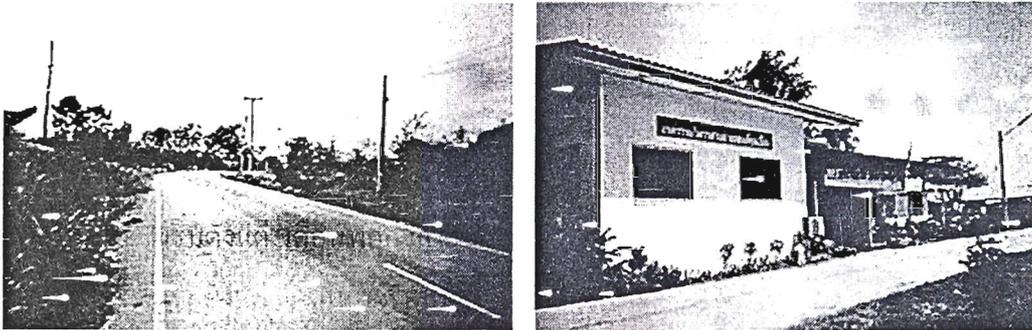
อาชีพเสริม ปลูกพืชผักสวนครัว ทำเฟอร์นิเจอร์

ฤดูฝน	เริ่มตั้งแต่ เดือนพฤษภาคม – เดือนตุลาคม
ฤดูหนาว	เริ่มตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน – เดือนมกราคม
ฤดูร้อน	เริ่มตั้งแต่ เดือนกุมภาพันธ์ – เดือนเมษายน

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนที่ศึกษา

ประวัติความเป็นมา

ตำบลตะเคียนเลื่อน ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2475 ซึ่งมีคนเล่ากันว่า มีต้นตะเคียนต้นใหญ่ได้ลอยน้ำมาทางคันแม่เจ้าพระยา และมาติดอยู่ที่หมู่บ้าน ต่อมาต้นตะเคียนดังกล่าวได้เจริญเติบโตเป็นต้นตะเคียนขนาดใหญ่ จึงได้ตั้งชื่อว่า "บ้านตะเคียนเลื่อน" ปัจจุบันดังกล่าวคือ วัดตะเคียนเลื่อน

ภาพที่ 3.1 แสดงลักษณะสภาพทั่วไปของตำบลตะเคียนเลื่อน

สภาพทั่วไปของตำบล

ตำบลตะเคียนเลื่อนตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ของอำเภอเมืองทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา

พื้นที่และการใช้ประโยชน์

ส่วนใหญ่พื้นที่ในหมู่บ้านเกาะหงษ์ ประชากรส่วนมากจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น การทำไร่กล้วยไข่ พริก รองลงมาเป็นเฟอร์นิเจอร์

จำนวนประชากรของตำบล

จำนวนประชากรทั้งสิ้น 6,031 คน เป็นชาย 2,874 คน เป็นหญิง 3,157 คน

ข้อมูลอาชีพของตำบล

อาชีพหลัก ทำสวน ไร่

อาชีพเสริม ปลูกพืชผักสวนครัว ทำเฟอร์นิเจอร์

ข้อมูลสถานที่สำคัญของตำบล

1. อบต.ตะเคียนเลื่อน
2. วัดเกาะหงษ์
3. วัดตะเคียนเลื่อน
4. วัดวังยาง
5. หนองน้ำด้วน

สภาพพื้นที่และระบบสาธารณูปโภค

มีระบบสาธารณูปโภคครบถ้วน

ข้อมูลชุมชนและกลุ่มประชาชนของตำบล

ภาพที่ 3.2 แสดงลักษณะกลุ่มอาชีพปลูกกล้วยไข่

กลุ่มอาชีพปลูกกล้วยไข่

สถานที่ตั้ง : 41 หมู่ 2 บ้านตะเคียนเลื่อน ต.ตะเคียนเลื่อน อ.เมือง จ.นครสวรรค์ 60000

ผู้นำชุมชนและกลุ่ม : นางวิไล ผิวผ่อง

โทร : 056 358052

จำนวนหมู่บ้าน 12 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านตะเคียนเลื่อน

หมู่ที่ 2 บ้านตะเคียนเลื่อน

หมู่ที่ 3 บ้านเกาะหงษ์

หมู่ที่ 4 บ้านเกาะหงษ์

- หมู่ที่ 5 บ้านเกาะหงษ์
- หมู่ที่ 6 บ้านเกาะหงษ์
- หมู่ที่ 7 บ้านเกาะหงษ์
- หมู่ที่ 8 บ้านไผ่แถว
- หมู่ที่ 9 บ้านเกาะหงษ์
- หมู่ที่ 10 บ้านเกาะหงษ์
- หมู่ที่ 11 บ้านวังยาง
- หมู่ที่ 12 บ้านวังยาง

จำนวนหมู่บ้านทั้ง 12 หมู่บ้าน อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลตะเคียนเลื่อนมี ประชากรทั้งสิ้น 6,084 คน แยกเป็นชาย 2,889 คน หญิง 3,193 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 293 คน/ ตารางกิโลเมตร จำนวนครัวเรือน 1,519 ครัวเรือน

ตารางที่ 3.1 แสดงจำนวนประชากรตำบลตะเคียนเลื่อน

หมู่บ้าน	ชาย (คน)	หญิง (คน)	ทั้งหมด (คน)	จำนวนครัวเรือน (ครัวเรือน)
หมู่ที่ 1	320	357	677	176
หมู่ที่ 2	247	261	508	129
หมู่ที่ 3	225	310	535	124
หมู่ที่ 4	108	126	234	60
หมู่ที่ 5	105	103	208	58
หมู่ที่ 6	177	158	335	79
หมู่ที่ 7	121	140	261	58
หมู่ที่ 8	270	284	554	125
หมู่ที่ 9	248	275	523	116
หมู่ที่ 10	148	172	312	94
หมู่ที่ 11	497	555	1052	280
หมู่ที่ 12	422	452	874	220
รวม	2,889	3,193	6,084	1,519

ที่มา อบต. ตำบลตะเคียนเลื่อน สํารวจข้อมูล ณ วันที่ 9 มิถุนายน 2546 สำนักฝ่ายทะเบียนอำเภอ นครสวรรค์

สภาพเศรษฐกิจ

อาชีพด้านการเกษตร	ประมาณ 60%
อาชีพรับจ้าง	ประมาณ 18%
อาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน	ประมาณ 10%
อาชีพค้าขาย	ประมาณ 5%
อาชีพรับราชการ	ประมาณ 5%
อาชีพเลี้ยงสัตว์	ประมาณ 2%

หน่วยธุรกิจในเขต อบต.

บริษัทขนส่งสินค้า	1 แห่ง
ฟาร์มเลี้ยงสัตว์	2 แห่ง
โรงงานทำเฟอร์นิเจอร์	5 แห่ง
ฟาร์มเลี้ยงไก่	3 แห่ง
โรงงานทำผักกาดคอง	1 แห่ง
โรงงานกลึงฮ็อก	1 แห่ง
สหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน	1 แห่ง
ร้านขายวัสดุก่อสร้าง	2 แห่ง
ร้านอาหาร	3 แห่ง
ร้านขายของอุปโภคบริโภค	50 ร้าน
ร้านซ่อมรถยนต์	4 ร้าน
ร้านซ่อมจักรยานยนต์	4 ร้าน
ร้านเสริมสวย	3 ร้าน

สภาพสังคม

การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา 3 แห่ง
 - 1) โรงเรียนวัดตะเคียนเลื่อน จำนวนเด็กนักเรียน 91 คน
 - 2) โรงเรียนชุมชนบ้านเกาะหงษ์ จำนวนเด็กนักเรียน 38 คน
 - 3) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดวังยาง จำนวนเด็กนักเรียน 28 คน
- ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน 3 แห่ง
- ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเฉลิมพระเกียรติฯ 1 แห่ง

ศาสนา

- มีวัดทั้งหมด 3 แห่ง

การสาธารณสุข

- สถานีนอนามัยประจำตำบล 1 แห่ง
- อัตราการใช้ส้วมราคน้ำ 100%

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

- ป้อมตำรวจสายตรวจ 1 แห่ง

มีกำลังเจ้าหน้าที่อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนและตำรวจอาสาประจำอยู่ทุก

หมู่บ้าน**การโทรคมนาคม**

- ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข (เอกชน) 1 แห่ง

ทรัพยากรชุมชน

แหล่งน้ำตำบลตะเคียนเลื่อนมีแหล่งน้ำสำคัญคือ

1. แม่น้ำเจ้าพระยา จากจุดรวมของแม่น้ำสี่สาย คือ ปิง วัง ยม และน่าน มาบรรจบกันที่ตำบลปากน้ำโพ จะไหลผ่านตำบลตะเคียนเลื่อน ตั้งแต่หมู่ที่ 1 ถึง หมู่ที่ 10 ระยะทางประมาณ 6 กิโลเมตร มีน้ำตลอดทั้งปี ใช้ในการเพาะปลูกและพื้นที่ชายฝั่งแม่น้ำที่สามารถใช้การเพาะปลูกมี 3 หมู่ คือ หมู่ที่ 1,2 และ 3 นอกจากนั้นปัจจุบันนี้เป็นที่อยู่อาศัยไม่สามารถทำการเกษตรได้ และมีน้ำกัดเซาะตลิ่งพังทลายทุกปี (ขณะนี้กรมเจ้าท่าและกรมโยธาได้ทำการเรียงหินให้เป็นบางส่วนยังไม่ตลอดแนว)

2. คลองบางประมุง ซึ่งเริ่มต้นมาจากการขุดแยกมาจากแม่น้ำปิง บริเวณหมู่บ้านตัวเกาะอำเภอบรรพตพิสัย ผ่านอำเภอบรรพตพิสัย แก้วเสี้ยว และอำเภอเมือง ตำบลบ้านแก่ง ตำบลหนองกระโดน ตำบลหนองกรด ตำบลนครสวรรค์ตก และตำบลตะเคียนเลื่อน ออกสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ที่เขตติดต่อระหว่างตำบลตะเคียนเลื่อน และตำบลบางมะฝ่อ ซึ่งจะไหลผ่านหมู่ที่ 11,12 ระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร ใช้ในการเพาะปลูก ลักษณะน้ำขุ่นใช้เพื่อการเกษตรได้อย่างเดียว และริมฝั่งคลองจะเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของราษฎรหมู่ 11,12

3. คลองและหนองน้ำธรรมชาติของตำบลตะเคียนเลื่อนที่ขึ้นทะเบียนของกรมประมง มีจำนวน 33 หนอง เช่น หนองบัว หนองใหญ่ หนองป่าใต้ คลองลัด มาบชุมแสง หนองบึงกลุ่ม เป็นต้น ซึ่งหนองเหล่านี้จะกระจายอยู่บริเวณตอนกลางของพื้นที่ของตำบล

4. บ่อบาดาลน้ำตื้น (บ่อตอก) มีจำนวน 1,800 บ่อ กระจายอยู่ในหมู่ที่ 1 ถึง หมู่ที่ 12 ความลึกตั้งแต่ 5-14 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 2-4 นิ้ว ใช้ในการเพาะปลูกตลอดทั้งปี

การปกครอง

ตำบลตะเคียนเลื่อนจัดตั้งเป็นตำบลเมื่อ พ.ศ.2475 ได้มีการแบ่งเขตการปกครองตาม พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องถิ่น ออกเป็นตำบล หมู่บ้าน และจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อ พ.ศ.2540 แบ่งการปกครองออกเป็น 12 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งหมด 1,519 ครัวเรือน ประชากร 6,084 คน เป็นเกษตรกร 710 ครัวเรือน

สภาพการผลิตการเกษตร

ตำบลตะเคียนเลื่อน มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 12,956 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตรปัจจุบัน 10,199 ไร่ (ร้อยละ 78.72 ของพื้นที่ทั้งหมด) โดยแบ่ง เป็นพื้นที่ปลูกข้าว 950 ไร่ พืชผัก (ข้าวโพดหวาน ผักชีฝรั่ง ถั่วพู ถั่วฝักยาว พริก มะเขือ) 2,854 ไร่ ถั่ว 5,480 ไร่ (ถั่วเขียว 5,045 ไร่- ถั่วเหลือง 248 ไร่ ถั่วลิสง 187 ไร่) พืชไร่ 300 ไร่ (ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ 300 ไร่) มีการเพาะเห็ดฟาง และเห็ดนางฟ้า จำนวน 80 โรงเรือน ถั่ว 2 ราย (ขนาดโรงเรือน 2 ไร่ และ 10 ไร่) ไม้ดอกไม้ประดับ (ดาวเรือง 5 ไร่) ด้านปศุสัตว์ มีเลี้ยงไก่ ฟาร์ม จำนวน 2 ฟาร์ม โคเนื้อ 1 ราย เลี้ยงไก่พื้นเมืองไว้ตามบ้านและเปิดเทศ ด้านประมง มีการเลี้ยงปลาอุกปลาสดตะเพียนและปลาแรด สภาพการผลิตสัตว์เศรษฐกิจและการประมง

สัตว์ปีกเลี้ยงเป็นอาชีพเสริมตามบ้านไว้กันเป็นส่วนใหญ่ มี 100 ราย ตั้งแต่หมู่ที่ 1-12

1. ไก่พื้นเมือง
2. ไก่ชน
3. เป็ดเทศพื้นเมือง
4. เป็ดเทศพันธุ์บาบารี
5. ไก่พันธุ์เนื้อ (เป็นฟาร์มซีพี 1 แห่ง และของเกษตรกร 1 แห่ง)

สัตว์ใหญ่มีฟาร์มโคเนื้อ 1 แห่ง 12 ตัว หมู่ที่ 2

สัตว์น้ำ มีเกษตรกร จำนวน 18 ราย หมู่ 2, 3, 4, 5, 11 มีจำนวนบ่อ 32 บ่อ ส่วนใหญ่เลี้ยงเป็นอาชีพเสริม มีการเลี้ยงปลากระชัง จำนวน 5 ราย 30 กระชัง ที่หมู่ 9 มีการเลี้ยงปลากัด จำนวน 9 ราย ที่หมู่ 5, 9, 10, 12 ปลาที่นิยมเลี้ยง คือ ปลาแรด ปลาสด ปลาตะเพียน ปลาอุก

ศักยภาพชุมชน

1. ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลตะเคียนเลื่อน ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก คือ การปลูก ถั่วเขียว พืชผัก ไม้ผล อาชีพรอง ช่างเฟอร์นิเจอร์ อาชีพเสริม ทอเสื่อหวาย ค้าขาย

2. ชุมชน และกลุ่มต่าง ๆ มีความพร้อมและเข้มแข็งในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกด้าน ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ มีกลุ่มทั้งหมด 1,376 คน มีภาวะผู้นำทางจิตวิญญาณสูง มีคณะกรรมการ หลายคณะที่จะช่วยบริหารกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างดีแต่ละกลุ่มมีเงินออมและเงินทุน

หมุนเวียนเพียงพอที่จะให้บริการแก่สมาชิกกลุ่มและสามารถขยายสมาชิกได้อีก

3. ศักยภาพของดินเหมาะสมในการปลูกกล้วยไข่ โดยเฉพาะชุดดินที่ 38,4

4. ลักษณะทำเลที่ตั้ง มีแหล่งน้ำธรรมชาติไหลผ่านทั้ง 12 หมู่ คือ แม่น้ำเจ้าพระยา คลองบางประมุขและหนองน้ำต่างๆ จำนวน 33 หนอง มีถนนเลียบเมืองตัดผ่านที่หมู่ที่ 1,2

5. เป็นแหล่งรวมผลผลิตกล้วยไข่ เพื่อการส่งออกต่างประเทศโดย บริษัท ไทยอง เป็นตัวแทนในพื้นที่ซึ่งจะเป็นจุดศูนย์กลาง ของการรวบรวมผลผลิตกล้วยไข่ส่งออก ในบริเวณจังหวัดตาก กำแพงเพชร เพื่อการส่งออกไปต่างประเทศคือ สิงคโปร์ ญี่ปุ่น อยู่ที่หมู่ 8 ผักชีฝรั่ง ส่งออกไปญี่ปุ่น และฝรั่งเศส เป็นต้น

6. ปัจจุบันมีการปลูกกล้วยไข่ และกล้วยหอม ปลอดสารเคมี คือ ไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี ซึ่งเป็นอีกก้าวหนึ่งที่จะพัฒนาผลผลิตปลอดภัยจากสารเคมี เป็นสินค้ายุคปี 2000 นี้ รวมทั้งพืชผักอีกหลายชนิดที่มีการจัดกลุ่มเรียนรู้ และพัฒนาการผลิตแบบปลอด สารพิษ เช่น พริก ถั่วพู ถั่วฝักยาว เป็นต้น

วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ

ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของชาวบ้านเกาะหงษ์เห็นได้ชัดเจนจากการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจในการรักษาศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆให้คงอยู่ ในระยะเวลา 1 ปีจะมีการจัดงานประเพณีต่างๆ โดยเริ่มจากต้นปี ในวันที่ 6 มกราคมของทุกปีจะมีการทำบุญครบรอบการมรณภาพของหลวงพ่อดินทร์ ซึ่งหลวงพ่อดินทร์เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านเกาะ

หลวงพ่อดินทร์ (พระครูนิโรชธรรมประยุตร์) มีนามเดิมว่า “ทองอิน” เกิดเมื่อวันอาทิตย์ ขึ้น 10 ค่ำ เดือน 8 ปีมะเมีย พ.ศ.2542 ที่บ้านท่าประชุม อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี ครั้นอายุครบอุปสมบท จึงได้ทำการอุปสมบท ที่พัทธสีมาวัดบ้านเกาะ โดยมีพระอาจารย์กัน เป็นพระอุปัชฌาย์ หลังจากอุปสมบทหลวงพ่อดินทร์ก็ตั้งใจศึกษาพระธรรมวินัยจนซาบซึ้งเข้าถึงสังฆกรรม พรรษาที่ 5 ท่านได้รับนิมนต์ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดหนองกรด 1 พรรษา แล้วกลับมาอยู่วัดเกาะตามเดิม ท่านได้เข้าสอบธรรมสนามหลวง ซึ่งจัดขึ้นเป็นครั้งแรกของจังหวัดนครสวรรค์ พ.ศ.2472 ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดเกาะหงษ์ และในพ.ศ.2485 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น “พระครูนิโรชธรรมประยุตร์” กิตติคุณวิเศษของหลวงพ่อดินทร์ คือด้านการแพทย์แผนโบราณ ท่านได้ศึกษาและรวบรวมตำรายาสมุนไพรไว้มากมาย และมีความเชี่ยวชาญในด้านการรักษากระดูก เช่น กระดูกหัก กระดูกแตก นอกจากนี้ยังสามารถรักษาโรคอัมพฤกษ์ อัมพาต และยังมีพลังจิตรักษาพิษสุนัขบ้าได้อย่างชะงัด อีกด้วย หลวงพ่อดินทร์ มรณ ภาพเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2513 ฉะนั้นวัดเกาะหงษ์จึงเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชนได้เป็นอย่างดี และเมื่อกล่าวถึงวัดเกาะหงษ์ซึ่งก็จะมีหลายสิ่งหลายอย่างที่น่าสนใจดังนี้

ร่วมกัน ในประเด็นสภาพปัญหาและแนวทางความร่วมมือในการดำเนินธุรกิจของชุมชน แบ่งเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะเตรียมการ และประเมินสถานะพื้นฐานบริบทกลุ่มทอเสื่อหวาย

ระยะจัดทำแผนการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องหวาย

ระยะใช้แผนพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องหวาย

ระยะสรุปผลการดำเนินงาน

ระยะเตรียมการ และประเมินสถานะพื้นฐานบริบทกลุ่มทอเสื่อหวาย มีองค์ประกอบ

1. ประวัติชุมชนลักษณะทางกาย ชีวภาพ เศรษฐกิจสังคมการตลาดที่ใช้ในการประเมินสถานะพื้นฐานบริบทชุมชน

2. วัฒนธรรม ลักษณะประชากร องค์กรและโครงสร้างอำนาจ กลุ่ม/องค์กร

3. การเปลี่ยนแปลงทรัพยากร การระดมทรัพยากร

4. บริบทเฉพาะที่ครอบคลุมกลุ่มและประเด็นเป้าหมาย

5. ความเชื่อมโยงกับภายนอกชุมชน เครือข่าย

6. การปรับตัวและการแก้ไขปัญหาของชุมชน

7. ความสนใจของชาวบ้าน และศักยภาพของกลุ่มทอเสื่อหวาย องค์กรความรู้

8. พัฒนาการที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตในชุมชน

9. ปัญหาและทางเลือกในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มทอเสื่อหวาย

10. ผลกระทบต่อกลุ่มทอเสื่อหวายจากการทำวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนการดำเนินงานประเมินสถานะพื้นฐานบริบทกลุ่มทอเสื่อหวาย เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องหวาย

เตรียมนักศึกษาและผู้ร่วมวิจัยและนักวิจัยพร้อมที่จะดำเนินงานจัดประชุมวางแผนกำหนดทิศทาง การสำรวจสภาพพื้นฐานทั่วไปของชุมชน จัดรูปแบบการมีส่วนร่วมไปสู่การพัฒนาในแนวทางเดียวกัน ศึกษาตัวอย่างธุรกิจของกลุ่มเครื่องจักสานที่ประสบความสำเร็จ เตรียมความพร้อมในด้านต่างๆในการดำเนินการประเมินสถานะพื้นฐาน

วิธีการดำเนินการประเมินสถานะพื้นฐานบริบทชุมชนเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องหวาย

จัดประชุมและแสดงความคิดเห็นในการทำงาน เกี่ยวกับข้อมูลภาคสนาม โดยสัมภาษณ์ และสังเกตและเสวนากลุ่มทอเสื่อหวายของชุมชนบ้านเกาะหงษ์

ระดมความคิดเห็นรูปแบบที่เหมาะสม ในการสร้างกระบวนการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มทอเสื่อหวาย บ้านเกาะหงษ์ ประชุมเชิงปฏิบัติการเชิญวิทยากรมาบรรยาย

สถานที่จัดทำแผนการพัฒนาวัตถุดิบและกระบวนการผลิตเพื่อให้ได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์

ชุมชน

การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้แนวทางการพัฒนาเครื่องหาว มีเป้าหมายเพื่อ
แลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยที่จะมีสถานที่จัดเวทีประชาคม ณ บริเวณลานหน้าวัดเกาะหงษ์

ผลที่ได้รับจากการจัดเวทีประชาคมทำแผนการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องหาว

ได้ทราบถึงปัญหาที่ได้กำหนดแนวทางความร่วมมือในการรวมกลุ่มที่จะแก้ปัญหาที่ได้พบ
กลุ่มทอเสื้อหาวมองเห็นแนวทางการพัฒนาวัตถุดิบหาวซึ่งสามารถสร้างงานผลิตภัณฑ์
หัตถกรรม เป็นการพัฒนารูปแบบ และความสำคัญของการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืน
เป็นกระบวนการที่จะทำให้ได้รูปแบบการรวมกลุ่มในการดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์
เพื่อให้งานหัตถกรรมเครื่องหาวยังคงอยู่

ระยะใช้แผนพัฒนาวัตถุดิบผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหาว

เรียนรู้การใช้ระบบและปรับปรุงระบบมาตรฐานคุณภาพร่วมกับชุมชน

ทดลองปฏิบัติตามแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหาว

ประชุมปฏิบัติการร่วมกับชุมชนเพื่อพัฒนาปรับปรุงแผนการดำเนินงานการผลิตงาน
หัตถกรรมเครื่องหาว แบบมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนกลุ่มทอเสื้อหาว

ติดตามผลการดำเนินงานการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหาวแต่ละกลุ่ม

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและกำหนดแนวทางการดำเนินงานความร่วมมือ กับกลุ่มผลิตภัณฑ์
งานหัตถกรรมเครื่องหาว จากระยะที่ 2 ชัดเจนขึ้น

เพื่อให้ นำผลการดำเนินงานที่ได้จากระยะที่ 2 ระยะจัดทำแผนการพัฒนาผลิตภัณฑ์งาน
หัตถกรรมเครื่องหาว มาสังเคราะห์สรุปนำไปเสนอที่ประชุมและปรับปรุงให้เหมาะสม

เพื่อขึ้นกำหนดปัญหาและแก้ปัญหาและจัดทำแผนการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรม
เครื่องหาว ในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมให้กับชุมชนกลุ่ม
ผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหาว เพื่อระดมความคิด และวางแผนการแก้ปัญหาของกลุ่มเป็นไป
อย่างมีระบบตามแผนที่กำหนด

ขั้นตอนการใช้ระบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหาว เรียนรู้การใช้ระบบ
และปรับปรุงระบบ ร่วมกับชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหาว

ทดลองปฏิบัติตามแผนการพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหาว

ผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวาย แบบมีส่วนร่วมขึ้นรูปผลการดำเนินงาน ได้ประชุมสรุป ปัญหาการดำเนินงานตามแผนของกลุ่มผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวาย และส่งมอบให้กลุ่ม ผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวาย ดำเนินการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยตนเอง ให้มี ชื่อเสียงและคุณภาพของผลิตภัณฑ์ รวมถึงการที่ผู้ผลิตมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้และพัฒนา ผลิตภัณฑ์ให้แข่งขัน ได้กับตลาดภายนอก แต่ยังมีแนวการอนุรักษ์รูปแบบผลิตภัณฑ์ดั้งเดิมที่ น่าชื่นชม รวมถึงศักยภาพความพร้อมของกลุ่มผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวาย โครงสร้าง พื้นฐาน มีผลสรุปการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และให้กลุ่มผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวาย มี ความเข้มแข็งและอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ 4

ความเป็นมา และความต้องการของกลุ่มที่ศึกษา

การศึกษางานวิจัยของกลุ่มสานเสื่อหวาย ชุมชนบ้านเกาะหงษ์ได้มีการศึกษาความเป็นมา และความต้องการของกลุ่มดังนี้

ความเป็นมาของกลุ่มสานเสื่อหวาย ชุมชนบ้านเกาะหงษ์

การสานเสื่อหวายเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย โดยนางจินดา กิจดิยา กล่าวไว้ ตั้งแต่เกิดมาก็เห็นการสานเสื่อหวายตั้งแต่เด็ก โดยจะสานกันทั้งตำบล ตั้งแต่ หมู่ที่ 3 จนถึงหมู่ที่ 10 โดยจะสานกันแทบทุกบ้าน ส่วนวัตถุดิบที่ใช้ในการสานเสื่อหวายจะอยู่ที่วังยาง หมู่ 11 และหมู่ 12 ซึ่งมีการปลูกกันมากและบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง ซึ่งจะมีที่ชาวบ้านปลูกและขึ้นเองตามธรรมชาติบ้าง หวายจะขายกันเป็นมัด ถ้ามีน้อยก็จะหาซื้อจากบริเวณใกล้เคียงหรือจังหวัดอื่น ๆ สมัยก่อนการสานเสื่อหวายถือเป็นอาชีพหลักของชาวเกาะหงษ์ โดยส่วนใหญ่ผู้หญิงจะเป็นคนทอ ส่วนผู้ชายจะทำเรือขาย การสานเสื่อหวายนั้นสมัยก่อนจะทำกันแทบทุกหลังคาเรือน จึงเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายมากขึ้น ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด จนมีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่และสั่งทำเป็นจำนวนมาก แล้วนำไปขายทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่จะใช้เป็นเสื่อปูบนศาลาวัดและเป็นเสื่อปูนั่งตามบ้าน เริ่มแรกจะสานเสื่อผืนเล็กและพัฒนามาเป็นเสื่อผืนใหญ่เรื่อย ๆ จนถึง 10 เมตร พ่อค้าที่จังหวัดราชบุรีจะมาสั่งซื้อที่ละจำนวนมาก แต่มาระยะหลังแทบไม่มีการสั่งซื้อเข้ามาเลยเพราะเสื่อพร้อมได้เข้ามาแทนที่เสื่อหวายเพราะมีราคาถูกกว่า ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาการสานเสื่อหวายก็เริ่มลดจำนวนลงมาก จนแทบจะไม่มีใครสานเสื่อหวายแล้ว ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านชุมชนเกาะหงษ์ จะประกอบอาชีพหลักคือปลูกกล้วยไข่ ทำเฟอร์นิเจอร์ เมื่อมีเวลารว่างจากการทำไร่กล้วยไข่ ก็จะสานเสื่อหวายขายตามที่ลูกค้ามาสั่งซึ่งก็มีไม่มากนัก บางคนก็สานไว้ใช้เองภายในบ้านจนกระทั่งมาได้รับการสนับสนุนโดยคุณทัศนีย์และคุณสุพัฒน์ ให้มีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาใหม่ โดยตั้งชื่อกลุ่มว่า กลุ่มสานเสื่อหวาย ในปี พ.ศ.2540 โดยมีเงินอุดหนุนจำนวน 12,000 บาทจากหัวหน้ากลุ่มพัฒนาชุมชนในขณะนั้น สมาชิกภายในกลุ่มประกอบด้วย นางแฉล้ม เชตุณูช เป็นประธานกลุ่มและมีสมาชิกทั้งหมด 15 คน ขณะนั้นศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนได้ทำการสอนการทอเสื่อหวายยกดอก ซึ่งทางศูนย์ได้เชิญวิทยากรมาสอนการทำลายต่าง ๆ เช่น ลายดอกสลับ ลายฟันปลา ลายขดกริด ลายดอกฉลามปากคัต สอนโดยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนเกาะหงษ์ คือ นายสมพร ราชูล

ณ ขณะนี้การทำผลิตภัณฑ์เสื่อหวายมีการสั่งน้อยลงมากจนถึงไม่มีการสั่งเลยในบางครั้ง เมื่อคณะวิจัยได้ลงไปพูดคุยได้ทราบถึงปัญหา จึงได้คิดริเริ่มนำวัสดุหวายที่มีอยู่มาแปรรูป และจัดตั้ง

กลุ่มขึ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม 2548 บริหารโดย นางจินดา กิจติยา ได้มาจากการเลือกของสมาชิกซึ่งมีสมาชิกจำนวน 21 คน โดยมีแผนการพัฒนากลุ่มให้มีมาตรฐาน

การบริหารกลุ่ม ในกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์เครื่องหวายของกลุ่มผลิตภัณฑ์เครื่องหวายชุมชนบ้านเกาะหงษ์ มีการบริหารดังนี้ คือมีคณะกรรมการที่ได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิก ได้แก่ ตำแหน่งที่ปรึกษา ประธาน รองประธาน เภรัญญิก เลขานุการ ประชาสัมพันธ์ กรรมการ ฝ่ายตรวจสอบ และฝ่ายส่งเสริม ซึ่งแต่ละตำแหน่งจะมีหน้าที่แตกต่างกันไปตามที่ได้รับมอบหมายจากสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งกรรมการชุดนี้จะเรียกว่า กรรมการบริหารกลุ่ม

ประธานกลุ่ม (1 คน) มีหน้าที่และความรับผิดชอบในเรื่องการตลาด จัดหาอุปกรณ์ วัสดุ การหาทุน นอกจากนี้ยังมีหน้าที่เป็นประธานในการประชุมใหญ่สามัญ ประธานคณะกรรมการ เป็นผู้ลงนามในเอกสารการเบิกจ่ายเงินร่วมกับเฮอร์ญิก เป็นตัวแทนในการลงนามเอกสารของกลุ่ม และมีหน้าที่อื่น ตามที่คณะกรรมการจะมีมติมอบหมายให้ดำเนินการ ส่วนรองประธานจะมีหน้าที่แทนประธานมอบหมายหน้าที่ หรือเมื่อประธานมอบหมายหน้าที่ให้รองประธานทำหน้าที่แทน

เฮอร์ญิก (1 คน) มีหน้าที่รับผิดชอบการเงินของกลุ่ม ควบคุมดูแลเอกสารต่างๆ รวมทั้งทรัพย์สินของกลุ่ม ลงลายมือชื่อในการจ่าย หรือใบสำคัญรับเงินต่างๆ ของกลุ่มพร้อมทั้ง ควบคุมดูแลบัญชีให้ถูกต้องเรียบร้อยอยู่เสมอพร้อมที่จะทำให้สมาชิก หรือกรรมการตรวจสอบได้ทุกเมื่อ

เลขานุการ (1 คน) มีหน้าที่เป็นนายทะเบียนของกลุ่ม จดรายงานการประชุม รักษาเอกสารรายงานต่างๆ ทำหนังสือเชิญประชุม ฯลฯ เป็นต้น

กรรมการ (2 คน) และฝ่ายตรวจสอบ (1 สอบ) มีหน้าที่เป็นหูเป็นตาแทนสมาชิกคอยตรวจสอบกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม เช่น การบัญชี การเงิน เอกสารต่างๆ การดำเนินงาน คณะกรรมการต่างๆ และให้ความช่วยเหลือต่อสมาชิกที่มีความเดือดร้อนเพื่อประโยชน์ของกลุ่มอย่างแท้จริง พร้อมทั้งป้องกันมิให้เกิดความเสียหายแก่สมาชิก หรือกลุ่มเป็นส่วนร่วม

นอกจากนี้แล้วคณะกรรมการมีการสิทธิออกเสียงเป็นเอกฉันท์ สั่งหักกรรมการในกรณีที่ ส่อแสดงให้เห็นว่าเริ่มไม่ซื่อสัตย์ หรือมีพฤติกรรมส่อไปในทางทุจริต โดยมีพยานหลักฐานที่สามารถรายงานให้สมาชิกในที่ประชุมใหญ่ทราบได้ การตรวจสอบคณะกรรมการจะต้องทำบันทึก หรือรายงานเพื่อเสนอกรรมการอำนวยการทราบ

ฝ่ายส่งเสริม (1 คน) เป็นคณะกรรมการมีหน้าที่ที่มีความสำคัญ ซึ่งสามารถทำให้กลุ่มเจริญเติบโตได้ มีหน้าที่แนะนำแสวงหาผู้สนใจเข้าเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม เผยแพร่ให้ผู้สนใจทราบถึงความเคลื่อนไหว และวัตถุประสงค์ และอุดมการณ์ของกลุ่ม จัดหาวิทยากรให้แก่สมาชิกเพื่อ

เพิ่มพูนทักษะการเรียนรู้ การพัฒนาของเครื่องหาขายบริการเกี่ยวกับเงินในรูปแบบที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิก และกลุ่ม ให้ความคิดเห็นต่อคณะกรรมการพิจารณาในการรับเป็นสมาชิก หรือไม่รับก็ได้

ฝ่ายประชาสัมพันธ์ (1 คน) ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่การดำเนินงานกิจกรรมของกลุ่ม รวมทั้งความก้าวหน้าของกลุ่มต่อสาธารณชน

กรรมการกลุ่ม มีหน้าที่ และความรับผิดชอบในด้านประชาสัมพันธ์ตามความต้องการของกลุ่ม ตรวจสอบความเรียบร้อยของงาน การออกแบบตลาด โดยอาศัยลายเดิมเป็นแบบ ปรับปรุงและวางตำแหน่งตลาดใหม่ให้เหมาะสมตามความต้องการของตลาด

ทั้งนี้สมาชิกทุกคนจะต้องอยู่ภายใต้ระเบียบข้อบังคับของกลุ่มเพื่อการผลิตไม่ว่าจะเป็นที่ปรึกษา ประธาน รองประธาน กรรมการ หรือ เภรัญญิก ซึ่งระเบียบข้อบังคับของกลุ่มมีดังนี้-

- ประธานกรรมการบริหาร(ประธานกลุ่ม) ได้มาจากการประชุมคัดเลือกของสมาชิกโดยมีการ โหวตเสียงจากสมาชิกโดยใช้เสียงข้างมาก หรือเสียงเกินครึ่งหนึ่งของสมาชิกในกลุ่ม

- ตำแหน่งประธานจะอยู่ในวาระได้ไม่เกิน 2 ปี หากพ้นตำแหน่งประธานไปแล้ว หากเป็นความต้องการ ของสมาชิกให้กลับมาดำรงตำแหน่งอีกวาระหนึ่ง การคัดเลือกจะใช้วิธีการโหวตเสียงจากสมาชิกเกินครึ่งหนึ่ง ถือว่าสามารถดำรงตำแหน่งต่อไปได้ (จะก้าววาระก็ได้โดยใช้วิธีการโหวตเสียงข้างมากทุกครั้ง)

- ถ้าประธานไม่อยู่ให้รองประธานรักษาการแทนประธาน

- การเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม ผู้เข้าเป็นสมาชิกต้องชำระค่าหุ้นๆละ 100บาท เป็นอย่างน้อย แต่สมาชิกสามารถซื้อหุ้นใด คนละไม่เกิน 10 หุ้น (1,000 บาท)

- สมาชิกจะได้รับเงินปันผลทุกๆสิ้นปีตามจำนวนหุ้น และผ้าที่ส่งมายังประธานกลุ่ม โดยมีวิธีการคิดเงินปันผล คือกำไรทั้งหมดตั้งหารด้วยจำนวนหุ้นทั้งหมด

- ในรอบหนึ่งปี จะมีการสรุปยอดของรายรับ-รายจ่ายทุกสิ้นปี และสมาชิกจะมีการประชุมทุกๆเดือน เดือนละ 1 ครั้ง หรือมากกว่าก็ได้ ถ้าหากสมาชิก-กลุ่มมีเรื่องเร่งด่วน ประธานสามารถเรียกประชุมได้ทุกเมื่อ

- สมาชิกกลุ่มห้ามรับงานข้างนอกมาทำในกลุ่ม การรับต้องรับผ่านกลุ่มเท่านั้น หากรับงานนอกโดยไม่ผ่านกลุ่ม การรับต้องรับผ่านกลุ่มเท่านั้น หากรับงานนอกโดยไม่ผ่านกลุ่ม ถ้ากลุ่มรู้สมาชิกผู้นั้นจะถูกตัดออกจากการเป็นสมาชิกของกลุ่ม

การพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบต่างๆเพื่อประโยชน์ใช้สอยและเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่ม

การพัฒนาผลิตภัณฑ์(product development) เป็นการสร้างสินค้าขึ้นมาจำลองแบบทุกอย่างเหมือนของจริง ในขั้นนี้ใช้เงินลงทุนมาก และจะต้องตอบคำถามเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ว่าสามารถเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์โดยใช้เทคนิคต่างๆได้หรือไม่และลูกค้าจะยอมรับเพียงใด (นิรัช สุขสังข์,2543:)

จากการได้เข้ารับการฝึกอบรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์รูปแบบต่างๆเพื่อประโยชน์ใช้สอยและเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่ม กลุ่มได้พัฒนาเสื้อหวายโดยนำวัสดุหวายที่มีอยู่ในท้องถิ่นนำมาพัฒนาแปรรูปผลิตภัณฑ์ในเบื้องต้น อาทิ ที่ใส่ขวดไวท์หรือขวดต่างๆ ตะกร้ารูปทรงต่างๆ ซึ่งการทอเสื้อหวายยังคงทอกันอยู่เหมือนเดิมตามที่มีลูกค้าสั่ง หรือตามความต้องการของตลาด

ในการทำงานผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องหวายที่พัฒนาขึ้นมีการใช้อุปกรณ์ดังนี้

อุปกรณ์ในการทำผลิตภัณฑ์เครื่องหวาย

- หวาน้ำ, หวายคอก, หวายขม
- เหล็กหมาดใช้ขัดลาย ใช้จัดเส้นหวายให้เข้าที่
- ค้อนไว้สำหรับตอกตะปูยึดติดกับแบบโครงสร้าง
- กรรไกรสำหรับตัดหวายส่วนที่เกินออกมาให้เรียบร้อย
- ไขควงไว้สำหรับถอนตะปูที่ฐานผลิตภัณฑ์ออกจากแบบ
- กรรไกรตัดหวายเส้นใหญ่ และ ตัดลวด
- แม่แบบสำหรับสร้างตะกร้า ที่ใส่ของ
- แบบสำหรับสานกันตะกร้าก่อนขึ้นรูปผลิตภัณฑ์

ขั้นตอนในการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องหวาย

- นำเส้นหวายที่เตรียมไว้มาจุ่มน้ำเพื่อให้เกิดความเหนียว
- นำหวายมาสานที่กันตะกร้าก่อนเป็นลายขัด
- ยึดมุมหวายให้แน่นแล้วก่อหวายเป็นลายสานด้านข้างขึ้นมาโดยรอบ
- ทำการขัดลายตรงบริเวณตรงกลางเพื่อให้มีจุดเด่นของผลิตภัณฑ์
- ทำการใส่หูตะกร้าโดยใช้หวายนำนามาโค้งแสงทั้งไว้ 1 คืบก่อนแล้วนำมายึดกับผลิตภัณฑ์แล้วนำหวายมาพัน โดยรอบสานเป็นดินเปิดตรงบริเวณมุมด้วย
- ผลิตภัณฑ์ที่ทำเสร็จแล้วจะเคลือบด้วยชะแล็กแล้วนำไปตากแดดเพื่อกันน้ำ

จากข้อมูลที่ได้จากคุณจินดา กิจติยา ได้ให้ข้อมูลว่า กลุ่มทอเสื่อหวาย ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ สมาชิกทั้งหมดมี 22 คน เป็นหญิง 22 คนมีอายุตั้งแต่ 35 ปี จนถึง 76 ปี ในการทอเสื่อแต่ละวัน สมาชิกที่มาทอเสื่อจะทอเสื่อไว้ใช้เองหรือทำตามความต้องการของลูกค้า หรือเมื่อว่างจากการทำไร่กล้วยไข่ หรือทำสวนซึ่งเป็นอาชีพหลัก การทำผลิตภัณฑ์จากหวายเป็นอาชีพเสริมสมาชิกหนึ่งแต่ปัจจุบันวัตถุดิบมีราคาสูงขึ้นประกอบกับเสื่อในปัจจุบันนั้นมีวัสดุใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น สะดวกในการทำ ระยะเวลาไม่นานและมีราคาถูกกว่าเสื่อหวาย จึงทำให้ไม่มีคนมาสั่งซื้อ คนที่ทำก็หันไปทำอาชีพอื่น แต่ยังมีสมาชิกในกลุ่มมีความสนใจและพยายามสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากหวายให้มีรูปแบบที่มากขึ้นและมีคุณภาพ

จากการจัดเวทีประชาคมกลุ่มได้พูดคุย แลกเปลี่ยนทัศนคติของกลุ่มงานหัตถกรรมเครื่องหวายชุมชนบ้านเกาะหงษ์ พอสรุปถึงความต้องการของกลุ่มได้ดังนี้

- กลุ่มต้องการให้ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมได้มีคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน
- ต้องการเพิ่มรายได้และใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
- ต้องการให้สินค้ามีความเป็นเอกลักษณ์และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักทั่วไปในตลาด

จุดเด่นจุดด้อยของกลุ่มทอเสื่อหวาย

การวิเคราะห์เพื่อหาช่องทางในการดำเนินการ หรือแก้ปัญหา การวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และความเสี่ยงของการประกอบธุรกิจการที่จำเป็นจะต้องคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องด้วยการวิเคราะห์จุดดี จุดด้อย โอกาสและความเสี่ยงการวิเคราะห์สถานการณ์ตามแนว SWOT

ผู้นำกลุ่ม

จุดแข็ง (S) เรียนรู้ได้เร็ว โดยเฉพาะสิ่งใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีความเข้มแข็ง อดทนสูง จริงใจในการทำงาน มีมนุษยสัมพันธ์ดี ต่อระดับกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อย สามารถหาตลาดได้ภายในท้องถิ่นและภายในจังหวัด มีความจริงใจในการพัฒนากลุ่ม มีความเสียสละ

จุดอ่อน (W)

-

โอกาส (O)

-

อุปสรรค (T)

-

สมาชิกกลุ่มผู้ผลิต

จุดแข็ง (S) มีความรับผิดชอบและเอื้ออาทร สมาชิกกลุ่มมีความสามัคคี รัก เข้าใจกันดี ทำให้เกิดเอกลักษณ์ทางความคิดมีการรวมกลุ่มพัฒนา และร่วมแก้ปัญหาาร่วมกัน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ขอมรับฟังเสียงข้างมาก ร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมกลุ่ม มีความรับผิดชอบสูง มีความสามารถและทักษะในการทำผลิตภัณฑ์ มีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ สมาชิกมีความรู้ในการทอเสื่อและสานหวายลายพื้นฐาน

จุดอ่อน (W) ขาดความรู้ด้านการออกแบบ ขาดข้อมูลข่าวสารภายนอก ไม่มีระบบตรวจสอบคุณภาพและแยกเกรด ผลิตภัณฑ์ ขาดการกำหนดคราคราร่วมกับเครือข่าย

อุปสรรค (T)

-

กระบวนการผลิต

จุดแข็ง (S)

สถานที่ / วัสดุ ยังไม่มีมีมาตรฐาน เครื่องมือครบครัน

กระบวนการผลิต อุปกรณ์เครื่องมือการผลิตใช้เทคโนโลยีพื้นบ้าน ค่าใช้จ่ายในการซ่อมบำรุงต่ำ เนื่องจากซ่อมบำรุงดูแลเองได้ภายในชุมชน มีแรงงานผลิตจำนวนน้อยทำให้เกิดรายได้น้อยกว่าทำอาชีพอื่น ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา

คุณภาพผลิตภัณฑ์ ลวดลายการสานยังไม่เรียบร้อย และมิลวดลายไม่มากนัก การตัดตกแต่งหวายยังไม่ค่อยดี

รายได้ มีการสร้างงานในชุมชน ทำให้สมาชิกมีรายได้

การตลาด ไม่มีผู้รับผิดชอบด้านการตลาดที่มีความสามารถในการเปิดตลาดได้

จุดอ่อน (W)

สถานที่ / วัสดุ การคมนาคมไปมาไม่สะดวกเท่าที่ควรแหล่งวัตถุดิบอยู่ไกล

วัตถุดิบ หวายจากธรรมชาติมีราคาแพงซื้อวัตถุดิบทั้งหมด ไม่สามารถผลิตวัตถุดิบได้เอง / ไม่สามารถควบคุมมาตรฐานวัตถุดิบได้ / วัตถุดิบราคาแพงเป็นการเพิ่มทุน

กระบวนการ ขาดความรู้ในขั้นตอนการผลิตแบบเป็นระบบ ขาดความรู้เรื่องการทำลวดลายต่างๆ

การบริหารจัดการ ขาดเงินทุนหมุนเวียน

การตลาด ขาดทักษะด้านตลาด ไม่สามารถหาตลาดได้ด้วยตนเอง ขาดความรู้เรื่องการตลาด ขาดการส่งเสริมการขาย

โอกาส (O)

-

การตลาด การจัดประกวดผลิตภัณฑ์ และจัดนิทรรศการออกร้านเป็นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด การเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคมที่หันมานิยมผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติ สีธรรมชาติ ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเพื่อชุมชน

อุปสรรค (T)

วัตถุดิบ วัตถุดิบเกรดดี ราคาสูง ต้องซื้อจากโรงงานต้องสั่งปริมาณมาก ผลิตเองไม่ได้ ไม่สามารถซื้อจำนวนมาก ๆ ได้ แหล่งจำหน่ายอยู่ไกลไม่สะดวกในการสั่งซื้อ

ผลิตภัณฑ์ ไม่มีความรู้เกี่ยวกับตลาดการขาย การผลิตไม่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค

การบริหารจัดการ ต้นทุนสูง ราคาถูก สมาชิกขายได้ต่ำ

การตลาด แข่งขันการตลาดสูง มีการตัดราคาซึ่งกันและกัน มีการลอกเลียนรูปแบบและลวดลายมากขึ้น การขายและการตลาดขึ้นอยู่กับการจัดงานของราชการ หน่วยงาน

การสร้างเครือข่าย

จุดแข็ง (S) มีภาคีเครือข่ายการพัฒนาาร่วมกัน

จุดอ่อน (W) ขาดการเชื่อมโยงเครือข่ายที่จริงจังขาดแนวร่วมในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ขาดการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเครือข่าย

โอกาส (O)

-

อุปสรรค (T)

-

ภูมิปัญญา

จุดแข็ง (S) ภูมิปัญญาการสาน ทักษะฝีมืออยู่ในระดับชาวบ้าน กลุ่มสามารถผลิตองทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้

จุดอ่อน (W)

-

โอกาส (O)

-

อุปสรรค (T) ทำไร้วัดวายใจ ทำสวน การทอและสานหวายเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จุดแข็ง (S)

-

จุดอ่อน (W)

-

โอกาส (O) ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ การตลาด มาตรฐานคุณภาพ ภาครัฐจัดอบรม ประชาสัมพันธ์ การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ ควรมีการสร้างศูนย์การเรียนรู้การสานหวายภายในชุมชน

อุปสรรค (T) ขาดความต่อเนื่องจากภาครัฐ ความไม่แน่นอนของนโยบายของรัฐและสถานการณ์การตลาด

ดัชนีความสำเร็จและไม่สำเร็จ

ดัชนีความสำเร็จมีดังนี้

สมาชิก/กลุ่ม

1. สมาชิกกลุ่มมีความรู้ ความเข้าใจในทักษะและเทคนิคการสานพื้นฐาน
2. สมาชิกและกลุ่มมีรายได้เพิ่มจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์
3. กลุ่มมีภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ มีน้อย

การบริหาร

สมาชิกและกลุ่ม สามารถบริหารงานและแก้ปัญหาเบื้องต้นได้ ทำให้กลุ่มและสมาชิกเกิดการพึ่งพาตนเองและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

มาตรฐาน

1. สมาชิกมีการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้นและสามารถจำหน่ายในปริมาณมากขึ้น

2. มีการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้ดียิ่งขึ้น
3. การพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์เข้าสู่ตลาดระดับต่าง

วัตถุดิบ

1. กลุ่มรู้จักแหล่งสั่งซื้อวัตถุดิบภายในจังหวัด แต่ราคาสูง ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง
2. รู้จักวิธีการคัดเลือกวัตถุดิบ

การผลิต

ผลิตภัณฑ์จะขึ้นรูปจนสำเร็จเป็นผลิตภัณฑ์ด้วยฝีมือคนทำ

การตลาด

ผู้ซื้อส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวบ้านทั่วไป ซึ่งซื้อไปไว้ใช้สอยภายในบ้าน

ดัชนีความไม่สำเร็จ มีดังนี้

การบริหาร

ขาดเงินทุนหมุนเวียนที่ใช้ภายในกลุ่มเพื่อเพิ่มปริมาณการผลิต และการขยายตลาดให้กว้างขึ้นเพื่อให้เป็นที่รู้จักและยอมรับในมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ต่อไป

มาตรฐาน

คุณภาพของผลิตภัณฑ์ไม่ได้มาตรฐานรูปทรงเบี้ยวมีเชื้อรา ปกติง่ายทำให้รูปทรงของเสื้อเปลี่ยน เป็นต้น

ผลิตภัณฑ์

1. รูปแบบยังเหมือนกับห้องตลาด กลุ่มไม่สามารถออกแบบเองได้
2. ลวดลายที่ใช้ในการสานยังเป็นลายจัดทั่วไป เช่นลายสอง ลายสาม เป็นต้น

การผลิต

- เครื่องมือที่ทำการผลิตยังไม่เพียงพอส่วนใหญ่เป็นเครื่องมือที่สร้างขึ้นเองจากภูมิปัญญาท้องถิ่น
- การเลาหวายที่ใช้ทำผลิตภัณฑ์ใช้มีดในการเลาหวายทำให้ใช้เวลานานจึงจะได้ปริมาณที่มากพอกับผลิตภัณฑ์นั้น ๆ
- สมาชิกยึดติดอยู่กับกระบวนการผลิตแบบเก่า ๆ ขาดการพัฒนาเรื่องลวดลายการสาน
- ไม่มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ที่มากพอกับความต้องการของผู้บริโภค
- กลุ่มผู้ผลิต ผลิตสินค้าหรือแปรรูปผลิตภัณฑ์จากหวายผลิตตามปริมาณของวัตถุดิบที่มีอยู่

การตลาด

- กลุ่มไม่เข้มแข็งเนื่องจากกลุ่มผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมือนกันในห้องตลาด
- การตลาดมุ่งเน้นเฉพาะตลาดในท้องถิ่นเป็นหลัก

บทที่ 5

กระบวนการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนความรู้

กระบวนการมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนความรู้ ทีมงานวิจัยได้นำนักศึกษาและชุมชนนำความคิดเห็นในส่วนต่างๆที่จะทำให้เกิดผลการพัฒนาในด้านปฏิบัติมาร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้ได้ความสมบูรณ์ของการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยการประยุกต์เข้ากับกระบวนการต่างๆ สามารถแสดงเป็นเป็นแผนภูมิดังนี้

แผนภูมิที่ 5.1 การประยุกต์ทฤษฎีระบบกับกระบวนการมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนความรู้

ปัจจัยนำเข้า (Inputs)

จากการวิเคราะห์จุดเด่นของปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลิตผล ผลกระทบ และผลย้อนกลับ ของโครงการพัฒนาวัตถุดิบและกระบวนการผลิตให้ได้คุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน สามารถสังเคราะห์ผลซึ่งเป็นจุดเด่นของโครงการ ตามทฤษฎีระบบ (cipp model) ดังนี้

การค้นหาปัญหาของกลุ่ม

เมื่อคณะผู้วิจัย และนักศึกษาเข้าไปในพื้นที่เพื่อสำรวจ และศึกษาสภาพแวดล้อม ศึกษาปัญหาและความต้องการของกลุ่มหัตถกรรมเครื่องหวาย ชุมชนบ้านเกาะหงษ์ โดยใช้วิธีการแบบมีส่วนร่วม เมื่อได้ทราบถึงข้อเท็จจริงแล้วจึงได้จัดความสำคัญของปัญหา และข้อสรุปของปัญหาตามความเป็นจริงของกลุ่ม ได้แก่ ปัญหาสมาชิกขาดความรู้เรื่องการออกแบบและการสานหวายขาดเงินทุนสนับสนุน ขาดการรวมกลุ่ม ในการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องหวาย

ผู้นำ ผู้นำกลุ่มเครื่องหวายชุมชนบ้านเกาะหงษ์ เดิมคือนางแจ่ม เชตุบุตร ต่อมาได้มีการเปลี่ยนผู้นำใหม่ คือ นางจินดา กิจติยา ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเป็นที่ยอมรับจากสมาชิกภายในกลุ่ม ในการบริหารการจัดการ การเสียดสละ อดทน มีความยุติธรรม ได้รับการไว้วางใจและยอมรับจากสมาชิกภายในกลุ่ม

สมาชิกกลุ่ม สมาชิกภายในกลุ่มเดิมมีความสนใจและทักษะในเรื่องการสานเสื่อหวายเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว แต่ด้วยสภาพสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้มีสมาชิกภายในกลุ่มจำนวนน้อยลง และบางส่วนได้หยุดสานเป็นระยะเวลานานหรือบางส่วนไปประกอบอาชีพอื่น หลังจากคณะผู้วิจัยได้ลงปฏิบัติงานในพื้นที่จึงส่งผลให้เกิดการกระตุ้นให้สมาชิกภายในกลุ่มรวมตัวกันมากขึ้น อย่างต่อเนื่อง ซึ่งในปัจจุบันมีสมาชิกภายในกลุ่มไม่น้อยกว่า 20 คน

การถ่ายทอดงานหัตถกรรมเครื่องหวายอดีตสู่ปัจจุบัน การเรียนรู้งานสานหวายในปัจจุบันจะมีลักษณะสืบทอดจากบรรพบุรุษ ดังนั้นวิธีการและรูปแบบไม่มีความหลากหลาย หลังจากคณะผู้วิจัยได้ลงปฏิบัติงานในพื้นที่ พร้อมทั้งสนับสนุน ในด้านการส่งสมาชิกไปศึกษาดูงานพร้อมทั้งส่งไปอบรมที่กลุ่มสตรีบ้านบางกระทุ่ม อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงส่งผลให้กระบวนการเรียนรู้การถ่ายทอดหัตถกรรมเครื่องหวายในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น และเกิดเครือข่ายในงานหัตถกรรม

วัสดุอุปกรณ์ จากการสำรวจข้อมูลพบว่า วัสดุและอุปกรณ์ในการผลิตงานหัตถกรรมเครื่องหวาย มีลักษณะสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ คือ การประดิษฐ์และคิดค้นโดยใช้ภูมิปัญญาในท้องถิ่น จึงส่งผลให้ขั้นตอนการผลิตหัตถกรรมเครื่องหวาย โดยมีจุดด้อย ดังนี้ การสานใช้เวลานาน การควบคุมคุณภาพรูปแบบผลิตภัณฑ์ขาดมาตรฐาน ไม่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ

1. การพัฒนาขบวนการจัดการภายในกลุ่ม

มีการจัดตั้งประธานกลุ่มและคณะกรรมการ การวางแผนการบริหารรายรับรายจ่าย วางแผนแนวทางในการพัฒนาหัตถกรรมเครื่องหวายให้สอดคล้องกับผู้บริโภคในยุคปัจจุบัน

2. การวางแผนขบวนการผลิตและพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์ คือการฝึกและเพิ่มทักษะให้กับสมาชิกภายในกลุ่มหรือเผยแพร่กับผู้สนใจ ศึกษาและค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมทางด้านวัสดุและอุปกรณ์เพื่อส่งเสริมการผลิตที่มีประสิทธิภาพในเชิงพัฒนา การเก็บข้อมูลในการแก้ไขปัญหาปรับปรุงผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ตรงกับความต้องการของท้องตลาด

สรุปผลการศึกษาและพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ได้ทราบปัญหาและความต้องการของกลุ่มสมาชิก มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ศึกษาดูงาน และเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพิ่มทักษะกระบวนการผลิต เกิดจิตสำนึกในการมีส่วนร่วม ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ เกิดการพัฒนาภูมิปัญญาเพื่อการพึ่งพาตนเอง อย่างยั่งยืน

ผลผลิต (Products) , ผลลัพธ์ (Outcomes)

สมาชิกมีทักษะและเทคนิคมากขึ้นในการสาน การดำเนินงานวิจัยส่งผลให้สมาชิกภายในกลุ่มเกิดแนวคิดในการพัฒนา รูปแบบหัตถกรรมเครื่องหวาย ในเรื่องการสานลวดลาย การทำสีเคลือบผิวหวาย การเปลี่ยนแปลงรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหวายในรูปแบบต่าง ๆ

มีทัศนคติที่ดีในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หวาย สมาชิกภายในกลุ่มและบุคคลในพื้นที่มองเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นและมีแนวคิดในการพัฒนาหัตถกรรมจึงทำให้สมาชิกภายในกลุ่มหรือชุมชนมีทัศนคติที่ดีและมองเห็นคุณค่าในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หวาย

นักศึกษามีความรู้และภาคภูมิใจที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหัตถกรรมหวาย นักศึกษามีบทบาทในการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มหัตถกรรมเครื่องหวายและคณะผู้วิจัย ทำให้เกิดแรงผลักดันในเชิงส่งเสริมภูมิปัญญาหัตถกรรมหวาย จึงทำให้เขาวชนรุ่นใหม่มองเห็นคุณค่าและพร้อมที่จะศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้าน

เกิดเครือข่ายในการติดต่อแลกเปลี่ยนวิธีการสานกับผู้ผลิตกลุ่มอื่น ขบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม จากการศึกษาดูงานและฝึกอบรม ทำให้เกิดการติดต่อประสานงานทั้งหน่วยงานและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เกิดการติดต่อประสานงานเชิงสัมพันธ์ ในการแลกเปลี่ยนในรูปแบบต่าง ๆ เกี่ยวกับงานหัตถกรรมเครื่องหวาย จึงเกิดเครือข่ายในการติดต่อแลกเปลี่ยนกับผู้ผลิตและหน่วยงานอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องทำให้เครือข่ายมากขึ้น

ด้านเศรษฐกิจ สมาชิกกลุ่มงานเครื่องหวาย ซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มเนื่องจากผ่านการขอรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น สมาชิกกลุ่ม สามารถพึ่งตนเองได้อย่างต่อเนื่อง มีเงินทุนหมุนเวียนมากขึ้น

ด้านสังคม สมาชิกมีความภาคภูมิใจในฝีมือและชื่อเสียง ได้ทำงานอยู่กับบ้าน ได้ดูแลบุตรหลาน เกิดการพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็ง เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนความรู้ ระหว่างเยาวชนนักศึกษาที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัยถ่ายทอดหลาย รูปทรงใหม่ๆ และการแปรรูปงานหัตถกรรมเครื่องหวายให้มีความหลากหลาย ซึ่งจากเดิมเป็นการทอเสื่อหวายเพียงอย่างเดียว นับได้ว่าเป็นการพัฒนางานอีกรูปแบบหนึ่ง

1. สมาชิกตื่นตัว เรียนรู้ด้วยความกระตือรือร้น
2. สมาชิกกลุ่มมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้างสรรค์ และร่วมรับผลประโยชน์
3. องค์กรในชุมชนให้การสนับสนุนส่งเสริม
4. เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ด้านการเรียนรู้

กลุ่มสมาชิกเกิดการเรียนรู้ภูมิปัญญาในความสามารถในการมีส่วนร่วมการวิจัยและผลิตภัณฑ์ได้รับการพัฒนา

ด้านสิ่งแวดล้อม ชุมชนรู้ถึงคุณค่า และตระหนักถึงการใช้ประโยชน์จากต้นไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติและเกิดความรักในต้นไม้ และช่วยกันดูแลรักษา การแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นในการทำงานวิจัยกับผู้วิจัยทำให้มีความผูกพันระหว่างสมาชิกกับทีมวิจัย

ด้านวัฒนธรรม

เดิมการทอเสื่อหวายเป็นสิ่งที่มีมานานแล้ว และกำลังจะหมดไป ซึ่งกลุ่มสมาชิกได้มีการพัฒนางานรูปแบบต่างๆ เป็นการรักษาศิลปวัฒนธรรมที่มีให้คงอยู่สืบไป

บทที่ 6

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนา
หัตถกรรมเครื่องหวาย ชุมชนบ้านเกาะหงษ์ ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์
สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

การพัฒนากลุ่ม

การพัฒนากลุ่มได้ใช้กรอบของปรัชญา เวสารัชช (2528 : 5) อ้างในสำนักงานสภาสถาบัน
ราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการและทบวงมหาวิทยาลัย (2544 : 116) กลุ่มสมาชิกงานหัตถกรรม
ผลิตภัณฑ์เครื่องหวายเป็นคนในท้องถิ่น ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรในท้องถิ่น

แต่หลังจากการทำวิจัยร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ทางกลุ่มสมาชิกได้ตระหนัก
ถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและเห็นคุณค่าของวัสดุจากธรรมชาติ คณะวิจัยยังช่วยส่งเสริมใน
เรื่องของสิ่งแวดล้อม ซึ่งในพื้นที่หมู่ที่ 8 ยังมีต้นหวายเหลืออยู่ ซึ่งผู้นำท้องถิ่นได้บอกกับทีมงาน
วิจัยว่าถ้าไม่มีการส่งวัตถุดิบหวายก็จะถางทิ้งไปและปลูกพืชอื่นทดแทนที่

ลักษณะการทำงานหัตถกรรมเครื่องหวาย มีความเรียบร้อยมากขึ้นจน ถือได้ว่าประสบ
ความสำเร็จในระดับหนึ่งและในขณะนี้เริ่มมองเห็นความสำคัญในการในการพัฒนาภูมิปัญญา
ท้องถิ่นเกี่ยวกับงานหัตถกรรมเครื่องหวายเป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์อื่น

การบริหารจัดการของกลุ่ม มีความเข้าใจถึงสถานการณ์ในปัจจุบันในวิธีการดำเนินกิจการในด้าน
การสร้างประสิทธิภาพในการทำงานแบบส่วนร่วมรวมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาตนเองภายใน
กลุ่ม ควบคู่กับการศึกษาข้อมูลที่เป็นประโยชน์เพื่อส่งผลให้เกิดการพัฒนาและชุมชน

ในระบบการผลิตสำหรับสมาชิกที่มีความพร้อมและมีทักษะการสานพอสมควรผู้นำกลุ่มได้ส่ง
สมาชิกไปอบรม เป็นการเพิ่มความรู้เทคนิควิธีการเมื่อกลับมาทำงานก็จะนำมาเผยแพร่ต่อสมาชิก
ภายในกลุ่มเป็นความคิดของผู้นำกลุ่ม นำมาใช้กับกลุ่มสมาชิกซึ่งเป็นวิธีที่ใช้ได้ผลมาก รวมถึงการ
เข้าร่วมกับทีมงานวิจัยซึ่งได้ร่วมกันคิด ร่วมทำ ร่วมสร้างสรรค์กับชุมชน และ แนวทางในการแก้ไข
ปัญหา ทำให้สมาชิกมีความกระตือรือร้นในการทำงาน

ความเข้มแข็งของกลุ่มและรูปแบบการมีส่วนร่วม

ชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมสร้างสรรค์กับชุมชน หาแนวทางการในแก้ไขปัญหาและเรียนรู้
การปรับปรุงพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพกับกลุ่มทอผ้า ซึ่งเป็นการประยุกต์ PRA หรือเรียกใน

วงการว่า การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมก่อนที่จะลงไปพิจารณาในสาระสำคัญของกระบวนการนี้ ทดลองปฏิบัติตามแผนพัฒนาธุรกิจชุมชนของกลุ่ม ติดตามผลการดำเนินการพัฒนาจากผลการวิจัยโดยผ่านทางกิจกรรม เป็นการนำกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ กลุ่มเครื่องหยาบเป็นผู้กำหนดบทบาทของตนเองมีการพัฒนางานให้มีความประณีตเรียบร้อยขึ้นมีความกระตือรือร้น ใส่ใจในตัวตนเพื่อให้งานมีคุณภาพ และสืบเนื่องมาจากผู้นำกลุ่ม เป็นผู้ที่มีความขยัน อดทน ซื่อสัตย์ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อสมาชิกกลุ่มรวมถึงผู้คนที่ท้องถิ่น ทุกคนให้ความไว้วางใจมาตลอด นอกจากนี้ยังมีความยุติธรรมต่อผู้ร่วมงานทุกคน และเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการจัดการและบริหารงานในกลุ่มได้อย่างดี

กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนมีความสำคัญและถ้าชุมชนได้เห็นถึงคุณค่าของงานหัตถกรรมและรู้ถึงคุณค่าภูมิปัญญาของท้องถิ่นก็จะทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามลักษณะเศรษฐกิจอย่างพอเพียง

ในการสร้างกระบวนการผลิต ชุมชนจะต้องสร้างระบบการบริหารจัดการ การดำเนินการพัฒนาจากผลการวิจัยโดยผ่านทางกิจกรรม ต่างๆ การฝึกอบรมรวมและการศึกษาค้นคว้าต่างๆ รวมถึงการทัศนศึกษาร่วมกันเพื่อให้เรียนรู้สิ่งใหม่และนำมาปรับประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบ และร่วมแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการผลิต และในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรมสมาชิกภายในกลุ่มจะต้องมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม จึงจะเป็นพื้นฐานในการสร้างมาตรฐานการผลิตงานเครื่องหยาบบ้านเกาะหงษ์ อย่างยั่งยืน

กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และกระบวนการ มีส่วนร่วมทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ สามารถกำหนดวัตถุประสงค์ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน การวิจัยเกิดขึ้นจากการร่วมมือกันของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์และหน่วยงานในชุมชน ซึ่งมีส่วนร่วมในการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นพร้อมทั้งได้ร่วมวางแผน วิเคราะห์ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น อีกทั้งการจัดกิจกรรมฝึกอบรมความรู้โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมจึงเป็นการทำให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกระบวนการผลิต

ผลสำเร็จของการพัฒนากลุ่มและผลิตภัณฑ์

พบว่ากลุ่มสมาชิกมีความรู้มากขึ้น มีการทำงานเป็นระบบ มีความตระหนักถึงงานศิลปหัตถกรรมที่มีอยู่ มีความรู้ทางด้านการประยุกต์รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องหยาบ ทำให้สมาชิกมีความรู้ความสามารถในการสร้างทักษะ เทคนิคต่างๆ และมีทัศนคติที่ก่อให้เกิดความเข้าใจ และความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

เมื่อดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้น สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษาศักยภาพพื้นฐานการดำเนินธุรกิจของชุมชนและใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์กลุ่มผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวายชุมชนบ้านเกาะหงษ์ ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมสร้างสรรคกับชุมชน หาแนวทางการแก้ไขปัญหาและเรียนรู้การปรับปรุงพัฒนาระบบมาตรฐานคุณภาพกับกลุ่มทอผ้า ซึ่งเป็นการประยุกต์ PRA หรือเรียกในวงการว่า การศึกษาวิเคราะห์ชุมชนอย่างมีส่วนร่วมก่อนที่จะลงไปพิจารณาในสาระสำคัญของกระบวนการนี้ ทดลองปฏิบัติตามแผนพัฒนาธุรกิจชุมชนของกลุ่ม ติดตามผลการดำเนินการพัฒนาจากผลการวิจัยโดยผ่านทางกิจกรรม เป็นการนำกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ กลุ่มเครื่องหวายเป็นผู้กำหนดบทบาทของตนเองมีการพัฒนางานให้มีความประณีตเรียบร้อยขึ้นมีความกระตือรือร้น ใส่ใจในทำงานเพื่อให้งานมีคุณภาพ

2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวาย ชุมชนบ้านเกาะหงษ์ ตำบลตะเคียนเลื่อน อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกระบวนการ มีส่วนร่วมทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ สามารถกำหนดวัตถุประสงค์ และการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน การวิจัยเกิดขึ้นจากการร่วมมือกันของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์และหน่วยงานในชุมชน ซึ่งมีส่วนร่วมในการวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นพร้อมทั้งได้ร่วมวางแผน วิเคราะห์ สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น อีกทั้งการจัดกิจกรรมฝึกอบรมความรู้โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมจึงเป็นการทำให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์และกระบวนการผลิต

3. ผลจากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนาธุรกิจชุมชนให้เกิดการรวมกลุ่มได้ ชุมชนจะได้สร้างระบบการบริหารจัดการ การดำเนินการพัฒนาจากผลการวิจัยโดยผ่านทางกิจกรรมต่างๆ การฝึกอบรมรวมและการศึกษาค้นคว้าต่างๆ รวมถึงการทำสนธิสัญญาร่วมกันเพื่อได้เรียนรู้สิ่งใหม่และนำมาปรับประยุกต์ใช้อย่างเป็นระบบ และร่วมแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากระบวนการผลิต และในการทำกิจกรรมทุกกิจกรรมสมาชิกภายในกลุ่มจะต้องมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรม จึงจะเป็นพื้นฐานในการสร้างมาตรฐานการผลิตงานเครื่องหวายบ้านเกาะหงษ์ อย่างยั่งยืน

ชุมชน เป็นข้อกำหนดที่ไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน เหมาะกับสภาพการผลิตของชุมชน ซึ่งแนวคิดในการสร้างมาตรฐานผลิตภัณฑ์โดยใช้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นและเกิดมาจากหลักการที่ตนเองและ

การคิดอย่างสร้างสรรค์ของชุมชนกลุ่มหัตถกรรมเครื่องหวาย เกิดมาจากหลักการพึ่งตนเองและการคิดอย่างสร้างสรรค์ของชุมชนการตัดสินใจและพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกันให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีคุณค่าและสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนกลุ่มหัตถกรรมเครื่องหวาย เป็นการผลักดันผลิตภัณฑ์ ให้เข้าสู่การผลิตที่มีมาตรฐานและได้รับการรับรองคุณภาพผลิตภัณฑ์เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่ยอมรับและสามารถประกันคุณภาพให้กับผู้บริโภค ซึ่งเป็นแนวทางที่เชื่อมโยงผลิตภัณฑ์จากชุมชนสู่ตลาดผู้บริโภค

อภิปรายผล

1. ผลจากการวิจัย ชุมชนได้รับประโยชน์

--

ผลการวิจัยนั้นชุมชนได้รับประโยชน์ได้มีส่วนร่วมในการจัดการการพัฒนาวิถีดุติและกระบวนการผลิตงานหัตถกรรมเครื่องหวายของชุมชน และได้รับความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน อบต. ซึ่งเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม เป็นส่วนที่ทำให้ชุมชนรวมถึงเยาวชนได้เห็นคุณค่าของศิลปหัตถกรรมเครื่องหวาย และยังได้องค์ความรู้ใหม่ๆ ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มและชุมชน ได้วิธีการเรียนรู้แบบอย่างการพัฒนาที่ยั่งยืน

2. ผลจากการวิจัย สถานศึกษา ได้รับประโยชน์

นักศึกษาได้องค์ความรู้ในกรณีศึกษาแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้าน เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้านพฤติกรรมกรเรียนรู้นอกห้องเรียนที่เน้นชุมชนเป็นฐานองค์ความรู้ และเกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่น

3. ผลจากการวิจัย ที่ประเทศชาติได้รับประโยชน์

ผลจากการวิจัยนั้นได้พัฒนาองค์ความรู้ในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสร้างรากฐานการพัฒนาประเทศในระดับท้องถิ่นที่เข้มแข็งเกิดความร่วมมือระหว่างชุมชนและองค์กรในชุมชนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการพึ่งตนเองของชุมชน เป็นการสร้างอาชีพที่เป็นภูมิปัญญา และควรช่วยกันดูแลรักษาให้เป็นมรดกต่อรุ่นลูกหลาน ซึ่งตรงกับหลักการตามแนวทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9

ข้อเสนอแนะเพื่อการแก้ปัญหาและการพัฒนา

1. การพัฒนาผลิตภัณฑ์งานหัตถกรรมเครื่องหวายนั้น จะต้องให้ความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้เพิ่มเติม ในเรื่องของกระบวนการผลิต รูปแบบ และอุปกรณ์เครื่องมือ
2. ควรมีการสนับสนุนผู้นำให้มีขีดความสามารถในการบริหารจัดการประสานงาน เพื่อผลประโยชน์ของกลุ่ม
3. ควรมีการเผยแพร่สนับสนุนการเรียนรู้ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชน และสถานศึกษา ในงานหัตถกรรมเครื่องหวาย
4. สร้างเครือข่ายระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่สามารถร่วมมือกันในการพัฒนาระบบการจัดการและรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องหวายประเภทต่าง ๆ
5. ควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยสนับสนุนเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มและชุมชนพร้อมทั้งหาแหล่งทุนให้กับกลุ่มหัตถกรรมเครื่องหวาย
6. การจัดการระบบการบริหารงานภายในกลุ่ม อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. **ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยที่ควรอนุรักษ์ประเภทจักสาน**. 2532 :11
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, สำนักงาน. **รักษ์ทักษิณ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534.
- นิกร นุช เจริญผล. **ลายสาน**. ม.ป.ท., 2525.
- พรชัย สุจิตต์ และสุทธีวงศ์ พงศ์ไพบุลย์. **“หัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้”** ในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.2529 : 4051
- พิทักษ์ น้อยวังคลัง. **ลายสานไม้ไผ่ในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด**. ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2531.
- วนิดา ลาวัณย์ทักษิณ. **“หัตถกรรมพื้นบ้าน”** อุตสาหกรรมสาร. 2523:37
- วรรณิ วิบูลย์สวัสดิ์ แอนเดอร์สัน. **“ศิลปะหัตถกรรมพื้นถิ่น”** โบราณคดี. 2522:8-9
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. **“หัตถกรรมพื้นบ้าน”** ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ศิลปะการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย หน่วยที่ 1-8. 2532. หน้า 181-186
- . เครื่องจักสานประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532
 - . ศิลปชาวบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ปาณูยา, 2527
 - . ศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : ปาณูยา, 2527
- วิจิตร อวระกุล. **“หว่ายสารพัดประโยชน์”** ไท. 2530 : 58
- สมชาย พัวพันพัฒนา. **การพัฒนาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน**. เชียงราย : วิทยาลัยครูเชียงราย, 2531.
- สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2523.
- สมชาย พัวพันพัฒนา. **การพัฒนาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน**. 2531:5
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. **รักษ์ทักษิณ**. 2534:26-27
- อภิย์ นาคคง. **“เครื่องจักสาน”** ในการอบรมสัมมนาของเจ้าหน้าที่ศูนย์วัฒนธรรมและศูนย์ชาติ.